

Južnoitalska mat slikana keramika s geometrijskim ukrasom na području Liburnije

---

Pavić, Filip

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:931718>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-20**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za arheologiju
Preddiplomski sveučilišni studij arheologije

Filip Pavić

Južnoitalska mat slikana keramika s geometrijskim
ukrasom na području Liburnije

Završni rad

Zadar, 2018.

Sveučilište u Zadru
Odjel za arheologiju
Preddiplomski studij arheologije

Južnoitalska mat slikana keramika s geometrijskim
ukrasom na području Liburnije

Završni rad

Student:

Filip Pavić

Mentorica:

doc.dr. sc. Martina Čelhar

Zadar, 2018.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Filip Pavić**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Južnoitalska mat slikana keramika s geometrijskim ukrasom na području Liburnije** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 2018.

SADRŽAJ

1. Uvod	1
2. Južnoitalska mat slikana keramika s geometrijskim ukrasom.....	3
2.1. Južnoitalska protogeometrijska mat slikana keramika	3
2.2. Južnoitalska rana geometrijska keramika	5
2.3. Sjevernoapulska/daunijska srednjogeometrijska faza	6
2.4. Sjevernoapulska/daunijska kasnogeometrijska faza.....	8
2.5. Južnodaunijska subgeometrijska/Ofanto subgeometrijska I faza.....	10
2.6. Južnodaunijska subgeometrijska/Ofanto subgeometrijska II faza.....	13
2.6.1. Južnodaunijska subgeometrijska/Ofanto subgeometrijska IIA faza	13
2.6.2. Južnodaunijska subgeometrijska/Ofanto subgeometrijska IIB faza.....	15
2.7. Listata	16
3. Nalazišta sjevernoapulske/daunijske keramike s geometrijskim ukrasom na području Liburnije.....	18
3.1. Kvarner	20
3.1.1. Krk.....	21
3.1.2. Osor	21
3.1.3. Sv. Petar	24
3.2. Sjeverna Dalmacija.....	24
3.2.1. Vir.....	24
3.2.2. Nin.....	25
3.2.3. Zaton.....	33
3.2.4. Radovin - Beretinova gradina	34
3.2.5. Zadar.....	35
3.2.6. Zemunik	44

3.2.7.	Nadin	49
3.2.8.	Gradina Vrčevo	49
3.2.9.	Ćosina Gradina u Jagodnji Gornjoj	50
3.2.10.	Pašman	51
3.2.11.	Gradina Kostelj	52
3.2.12.	Čelinka u Dragama	53
3.2.13.	Bribirska Glavica	53
3.2.14.	Murter	55
4.	Zaključak	57
5.	Sažetak	61
6.	Summary	62
	The matt - painted pottery of southern Italy on Liburnian soil	62
7.	Literatura	63

1. Uvod

Tema prvostupničkog rada je južnoitalska mat slikana keramika s geometrijskim ukrasom na području Liburnije. Od samih početaka ljudske aktivnosti Jadransko more ima izrazitu važnost za razvoj zajednica koje su nastanjivale okolno područje. Na tom području mogu se uočiti tragovi koji ukazuju na razmjene dobara između zapadne i istočne obale Jadranskog mora. Važnu ulogu u toj trgovačkoj i komunikacijskoj mreži imali su i Liburni koji su poznati kao vješti moreplovci i brodograditelji, a napose su jasno u arheološkom zapisu dokumentirane njihove snažne veze s prostorom Picenuma i Daunije. Intenzivnu trgovinu tijekom željeznog doba dokazuju brojni metalni i keramički nalazi prisutni u arheološkim kontekstima duž obje jadranske obale.¹ Među ostalim, te veze dokumentira i prisustvo južnoitalske, odnosno daunijske mat slikane keramike s geometrijskim ukrasom koja se u znatnim količinama nalazi na većem broju lokaliteta željeznog doba na prostoru liburnske kulturne grupe. Matični prostor navedene keramike uključivao je južne talijanske regije Apuliju, Bazilikatu, Kampaniju, Kalabriju, Siciliju i Lipare.² Početak proizvodnje i distribucije na tim prostorima počinje krajem 12. st. pr. Kr. Na istočnom Jadranu ova je keramika brojno zastupljena kod Histra i Liburna, a nalazi se i na prostoru srednje Dalmacije (druga polovica 9. st. pr. Kr.) s kojeg potječu i najstariji nalazi ove keramike na istočnom Jadranu uopće te tek sporadično na južnom Jadranu.³ Nalazi se, iako u manjoj količini, i na prostoru japodske, notranjske i dolenske kulturne skupine.⁴

U ovom radu fokus je na nalazima mat slikane keramike iz Daunije na prostoru na kojem je izdvojena liburnska kulturna skupina. Liburni su nastanjivali prostor uz sjeveroistočni Jadran između rijeke Raše i Krke, odnosno današnji prostor sjeverne Dalmacije i Kvarnera.⁵ Daunijska mat slikana keramika s geometrijskim ukrasom nađena je na 19 lokaliteta na području koje su

---

¹ Š. BATOVIĆ, Š., 1987 a, 350.

² YNTEMA, D., 1990, 19.

³ PETRIĆ, N., 1997 - 1998, 43 - 55.

⁴ FIALA, F., 1894, 686, Sl. 5, 687; GABROVEC S., 1987, 55; GABROVEC, S., MIHOVILIĆ, K., 1987, 308; PRELOŽNIK, A., 2006, 23; TURK, P., MURGELJ, I., 2008. (2010.), 161, 1a, 1b, 2a, 2b, 3, 4., 163, 5a, 5b, 6a, 6b, 7a, 7b., 166, Sl. 10., 168, Sl. 11., 170, Sl. 12.

⁵ BATOVIĆ, Š., 1987 a, 339.

nastanjivali Liburni.⁶ Većina materijala je nađena u naseljima, a manja količina u grobovima. Najvjerojatniji razlog nedostatku keramike kao grobnog priloga je što Liburnima nije bio običaj prilagati keramiku tijekom starijeg željeznog doba u grobove.⁷ Otežavajuća okolnost pri interpretiranju ove vrste keramike je fragmentiranost, radi čega nije uvijek moguće izvršiti precizniju tipološko-kronološku determinaciju pronađene građe. Ovim radom daje se pregled dosad publicirane građe, uz tek manji broj fragmenata koji nisu objavljeni, ali su izloženi u muzejskim institucijama i tako dostupni široj javnosti.

---

⁶ BATOVIĆ, Š., 1973 a, KARTA 12; 1973 b, 407, KARTA 2; LISIČAR, P., 1973, 25; BATOVIĆ, Š., 1976, KARTA 5; DE JULIIS, E. M., 1977, KARTA C; MIHOVILIĆ, 2001, 84, Sl. 70; MATOŠEVIĆ, D., MIHOVILIĆ, K., 2004, KARTA 2; PRELOŽNIK, A., 2006, 23; TURK P., MURGELJ, I., 2008 (2010), 166, Sl. 10., 170, Sl. 12; CESTNIK, V., 2009, 32, Sl. 13 ČELHAR, M., BORZIĆ, I., 2016, 73, sl. 2.

⁷ BATOVIĆ, Š., 1987 a, 358.

2. Južnoitalska mat slikana keramika s geometrijskim ukrasom

Južnoitalska mat slikana keramika počinje se proizvoditi krajem 12. st. pr. Kr., na prostoru južne Italije.⁸ Danas se to područje dijeli na regije Kalabrija, Apulija (Puglia), Bazilikata, Kampanija te otok Siciliju.⁹ Proizvodile su je autohtone zajednice koje su naseljavale spomenute regije, pod utjecajem mikenske keramike te domaće impasto keramike.¹⁰ Obično se proizvodila ručno ili na sporo rotirajućem kolu, a tek kasnije i na brzo rotirajućem. Glina je mogla biti žućkaste, rozo-narančaste ili svijetlo smeđe boje na koju bi se stavljao premaz, a onda bi se na posudama aplicirali ornamenti različitih geometrijskih motiva crne, tamnosmeđe, a kasnije crvene boje bez sjaja. Proizvodnja je trajala tijekom cijelog željeznog doba pa sve do 4. st. pr. Kr.¹¹ Krajem 9. st. pr. Kr. diljem južne Italije počinju se razvijati regionalni stilovi, od kojih je za ovu temu najvažniji sjevernoapulski, odnosno daunijski.¹²

2.1. Južnoitalska protogeometrijska mat slikana keramika

E. M. De Juliis najraniju vrstu ove keramike naziva "Japigijskom protogeometrijskom",¹³ iako se taj naziv odnosi samo na područje Apulije. D. Yntema koristi termin "južnoitalski" za početne faze ove keramičke produkcije iz razloga što smatra da nije moguće izdvojiti regionalne razlike u proizvodnji s obzirom na pojavu takvih keramičkih oblika u većem dijelu južne Italije (Kalabrija, Kampanija, Apulija, Bazilikata, Sicilija te Lipari).¹⁴ Najranija proizvodnja ove vrste keramike može se smjestiti u 12. st. pr. Kr., dok se završetak može datirati krajem 10. te početkom 9. st. pr. Kr.¹⁵

Posude su obično bile ručno izrađivane iako postoje pretpostavke za proizvodnju na sporo rotirajućem kolu, što se, međutim, još nije uspjelo dokazati. Izrađene su na način da su se najprije

---

⁸ YNTEMA, D., 1990, 320.

⁹ YNTEMA, D., 1990, 19; MARTINELLI, M. C., MASTELLONI, M. A., 2015, 8., 25 - 27.

¹⁰ YNTEMA, D., 1990, 26 - 27.

¹¹ YNTEMA, D., 1990, 327 - 329.

¹² YNTEMA, D., 1990, 36.

¹³ DE JULIIS, E. M., 1977, 23 - 32.

¹⁴ YNTEMA, D., 1990, 19.

¹⁵ YNTEMA, D., 1990, 23 - 24; MARTINELLI, M. C., MASTELLONI, M. A., 2015, 8., 25 - 27.

zasebno oblikovali dijelovi posude od gline (obod, vrat, gornji i donji dio tijela) koji su se nakon djelomičnog sušenja spajali u jednu cjelinu. Posuda bi se oblikovala drvenom lopaticom te bi se diljem cijele površine nanio tanki premaz pomoću spužve. Glina je svijetle boje te varira od žućkaste, bež, krem, roskasto-narančaste do svijetlo smeđe boje, dok su ukrasi izvedeni u crvenkasto-smeđoj ili tamnosmeđoj boji.¹⁶ Južnoitalska protogeometrijska keramika je uglavnom pronađena u nasebinskim kontekstima, dok je tek manji broj primjeraka pronađen u grobovima poput onih s lokaliteta Millazo, Torre Castelluccia i Timmari.¹⁷

Izdvojeno je šest različitih oblika posuda koji su korišteni u protogeometrijskoj fazi. To su urne bikoničnog i loptastog oblika s koničnim vratom s dvije simetrične horizontalno postavljene ručke, vrčevi poluloptastog tijela, koničnog vrata s ravnim dnom i okomitom ručkom ovalnog oblika, zatim zdjela s zaobljenim obodom, istaknutog ravnog dna i nakošene vodoravne ručke, šalica odnosno posuda s poluloptastim tijelom i ravnim dnom s okomito nakošenom ručkom, kao i keramički oblici široke otvorene forme bilo da je riječ o zdjelama ili tanjurima.¹⁸

Posude su djelomično ili u potpunosti prekrivene horizontalnim zonama u kojima se nalazio repertoar ukrasnih motiva poput različitih varijacija trokuta ispunjenih linijama, točkama, mrežnim motivima te u potpunosti obojan crvenkasto smeđom ili tamnosmeđom bojom, cik-cak linijama, valovnicama, motivom riblje kosti, meandrima te točkastim motivima (Sl. 1). Obodi posuda su ukrašeni sličnim ukrasnim motivima koja su krasila tijela posuda, a od spomenute ornamentike vrijedi istaknuti meandar zbog njegove rijetkosti u ovoj fazi, dok D. Yntema pretpostavlja da su okomite cik-cak linije i valovnice najvjerojatnije krasile samo vrat.¹⁹ Dekorativni sustav i forme su bili lokalni, dok je tehnika ukrašavanja, odnosno slikanje najvjerojatnije inspirirana mikenskom keramikom. Yntema pretpostavlja da su navedeni motivi ove faze preuzeti s protovilanovske keramike, jer se na njoj nalazi isti repertoar ukrasa, no u tom slučaju izvedenih urezivanjem, a ne slikanjem.²⁰

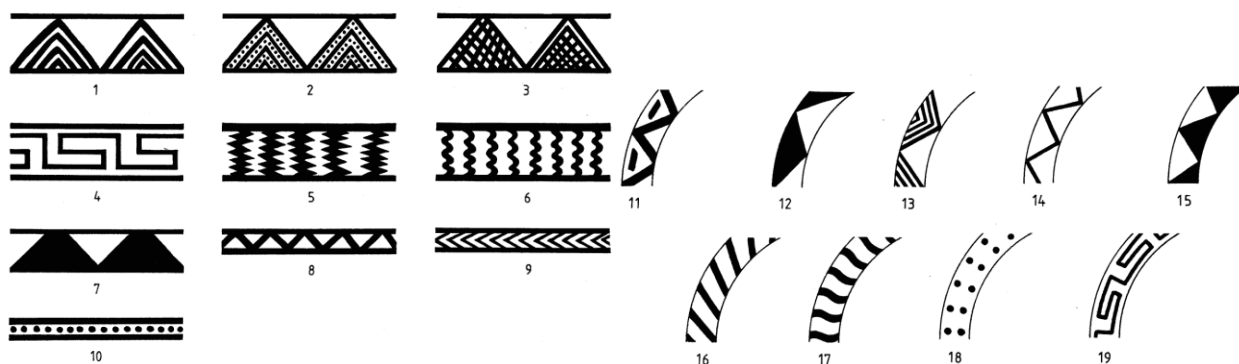
¹⁶ YNTEMA, D., 1990, 19.

¹⁷ YNTEMA, D., 1990, 27.

¹⁸ YNTEMA, D., 1990, 19 - 21, Fig. 4, 1., Fig. 5, 2 - 6.

¹⁹ DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXVII, 1 - 10; YNTEMA, D., 1990, 21 - 23., Fig. 6, 1 - 19.

²⁰ YNTEMA, D., 1990, 24 - 27.

Slika 1. Motivi protogeometrijske faze (prema: Yntema, D., 1990, 22, Fig. 6)

2.2. Južnoitalska rana geometrijska keramika

D. Yntema smatra da južnoitalska protogeometrijska faza nije napravila naglu tranziciju u ranu geometrijsku i da se ne mogu uočiti značajnije promjene što se tiče repertoara ornamentike. Također je utvrdio period proizvodnje u trajanju od konca 10. do kraja 9. st. pr. Kr, kada se krajem te faze počinju razvijati regionalni stilovi diljem područja južne Italije. Isto kao u prijašnjoj fazi, i u ovoj su posude bile ručno rađene ili, u nekim slučajevima, na sporo rotirajućem kolu. Što se tiče načina proizvodnje, gotovo je identičan s prijašnjom fazom.²¹

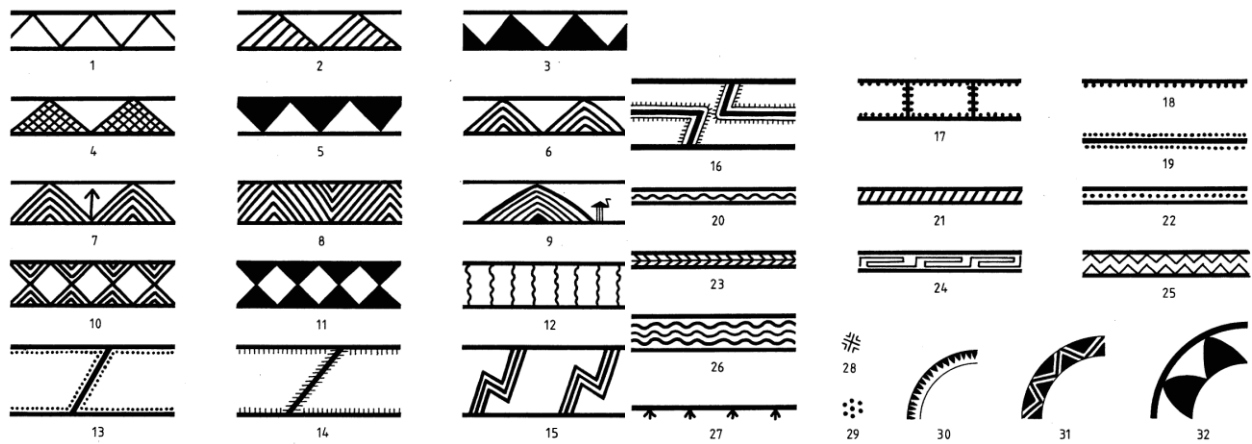
Oblici posuda su relativno slični s oblicima prethodne faze, iako postoje noviteti kao što su askos, za kojeg D. Yntema tvrdi da inspiraciju vuče iz domaće "Impasto" keramike, te posude s izvijenim obodom, globularnim tijelom te dvama vertikalnim cilindričnim ručkama. Za potonji oblik Killian predlaže egejsko podrijetlo, dok Yntema spominje mogućnost inspiracije iz lokalne keramografske produkcije.²² Repertoar ornamentike ove faze je relativno sličan kao i u prethodnoj, iako se javljaju noviteti kao što su horizontalne trake ispunjene resicama ili točkama (Sl. 2). Nije poznato podrijetlo motiva velikih kuka koje su se obično aplicirale na konične vratove posuda.²³ Ukrasi su aplicirani isključivo na gornjem dijelu posuda, za razliku od prijašnje faze gdje su krasili cijelo tijelo ili samo gornji dio tijela.²⁴

²¹ YNTEMA, D., 1990, 31., 35.

²² YNTEMA, D., 1990, 32, Fig. 16; 37, bilj. 29.

²³ YNTEMA, D., 1990, 33, Fig. 17, 13 - 19., 37.

²⁴ YNTEMA, D., 1990, 37.

Slika 2. Motivi u ranogeometrijskoj fazi (prema: Yntema, D., 1990, 33, Fig. 17)

Keramika pronađena na Hvaru i u Šibeniku pripisana ovoj fazi značajna je jer svjedoči da je već u ovoj fazi započela distribucija ove vrste keramike van svog matičnog područja. Navedena keramika predstavlja zasad najstarije primjerke južnoitalske mat slikane keramike na istočnom Jadranu.²⁵

2.3. Sjevernoapulska/daunijska srednjogeometrijska faza

Kako je već spomenuto, svršetkom ranogeometrijske faze krajem 9. st. pr. Kr. počinju se razvijati regionalni stilovi mat slikane keramike, među kojima je za prostor istočnog Jadrana važna sjevernoapulska, odnosno daunijska mat slikana keramika.²⁶ Spomenuta keramika je temeljito obrađena i objavljena u djelu E. M. De Juliisa, *Ceramica geometrica della Daunia*. D. Yntema kritizira De Juliisa jer smatra da se tijekom proizvodnje od 350 do 400 godina sjevernoapulska keramika dijelila u dvije regionalne varijante, dok je De Juliis svrstava u jednu kategoriju. Prva varijanta vezuje se za srednji i južni dio rijeke Ofanto te se naziva južnodaunijskim, odnosno Ofanto geometrijskim tipom, dok druga varijanta obuhvaća područje Tavoliere ravnice te se za ovu vrstu koristi naziv sjevernodaunijski, tj. Tavoliere geometrijski tip. Zbog manjka nalaza, radi čega se navedeni tipovi ne mogu sa sigurnošću razlikovati, premda Yntema smatra da se već naslućuju, građa početnih faza ovog regionalnog stila je ipak obrađena zajedno kao jedinstvena cjelina, pod nazivom daunijska srednje, odnosno kasnogeometrijska

²⁵ GUNJAČA, Z., 1976, 38, T., II, 7., T. VIII, 12; PETRIĆ, N., 1993, T. XCVII - XCIX., T. CI; 1997 - 1998, 44., 46., 52., T. I., 53, T. II., 54, T. III, 2.

²⁶ YNTEMA, D., 1990, 36.

faza.²⁷ E. M. De Juliis navedene faze naziva protodaunijskom geometrijskom, smještajući je između 9. i 8. st. pr. Kr.²⁸

Zbog fragmentiranosti keramike ove faze Yntema nalaže da se za precizniju dataciju treba okrenuti prema susjednim regijama kao što su Salento i Bradano. Važno je napomenuti da su posude i ukrasni motivi hipotetski rekonstruirani, pri čemu su korišteni ornamentalni i keramički primjeri susjednih regija tog perioda te sistem eliminacije.²⁹ Pretpostavlja se da prikazi ovih oblika nisu potpuni i da je u upotrebi bio širok repertoar posuda, od kojih se sa sigurnošću mogu izdvojiti krateri s izvijenim obodom loptastog i kruškolikog tijela s dvije vertikalne ručke, poluloptaste šalice s izvijenim obodom i jednom vertikalnom ručkom, zdjele s uvijenim obodom i jednom vertikalnom ručkom pri vrhu te ovalna posuda s ravnim obodom.³⁰ Zahvaljujući fragmentima nađenim ne samo na području južne Italije nego i na prekomorskim područjima kao što je teritorij Liburna, Histra, srednje i južne Dalmacije, Abruzza te Tršćanskog krasa,³¹ Ynteminom eliminacijom ukrasa iz repertoara De Juliisove protodaunijske faze, kao što su meandroidni oblici, motivi riblje kosti, kružnica, motivi vučjeg zuba, zupčanika, rombova ispunjenih mrežnim motivima te rombovima podijeljenim na četvrine rekonstruirani su tipični geometrijski ukrasi ove faze (Sl. 3)³². Među njih se ubrajaju raznolike varijante trokuta, mrežasti motivi, obojani rombovi, klepsidre, ptičji motivi, shematizirane ptice s resicama, valovnice i cik - cak motivi. Osim navedenih ukrasa vrijedi još spomenuti motiv girlandi koje su krasile isključivo obode posuda.³³ E. M. De Juliis u svome dijelu spomenute ukrase dijeli na ravne, mješovite, zakrivljene, zoomorfne i složene motive.³⁴ Po njemu glavna radionica je bila u Herdoniji.³⁵

---

²⁷ YNTEMA, D., 1990, 219 - 220.

²⁸ DE JULIIS, E. M., 1977, 30 - 31.

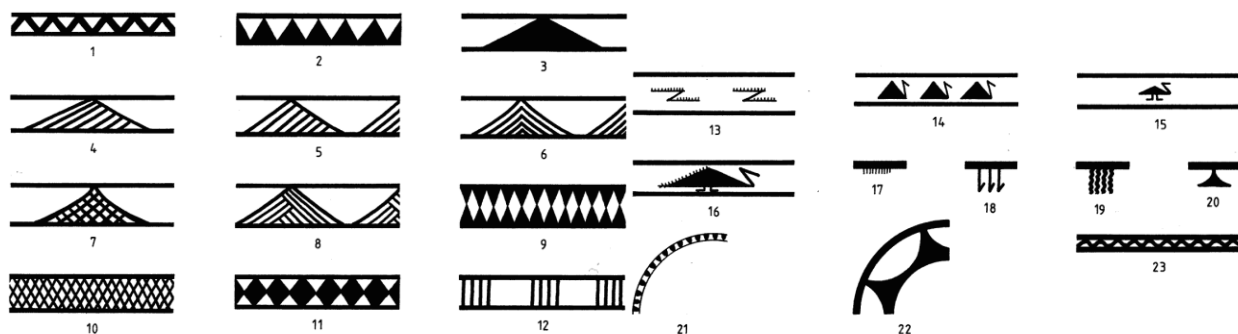
²⁹ YNTEMA, D., 1990, 223 - 225.

³⁰ DE JULIIS, E. M., 1977, 26 - 27., TAV. I, 1, 2., TAV. XXIII, 1., TAV. LVI ; YNTEMA, D., 1990, 221, Fig. 202., 223.

³¹ PETRIĆ, N., 1980, 198 - 199, T. I, 2; YNTEMA, D., 1990, 221., 225; PETRIĆ, N., 1997 - 1998, 45., 54., T. III, 2; POLI, N., 2007, 432 - 433., Fig. 1; BARBARIĆ, V., 2006, 57, T. 1., 58, Sl. 11., bilj. 119; 2010, 161., 164., bilj. 16 - 17., 166, crtež, 1 - 2.

³² DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXVIII, 2, 3, 7, 8, 17, 18, 23., TAV. XXIX, 31, 33, 38, 39, 42 - 43., TAV. XXXII, 90 - 94; Yntema tvrdi da se navedeni ukrasi javljaju pod grčkim utjecajem i to indirektno, preko susjednih područja kao što su Salento i Bradano. Također, smatra da se spomenuti ukrasi počinju koristiti tek krajem 8. i početkom 7. st. pr. Kr. u sjevernoj Apuliji, što odgovara daunijskoj kasnogeometrijskoj fazi. YNTEMA, D., 1990, 223 - 225.

³³ DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXVIII, 1, 9, 11, 26, 28, 29, 30., TAV. XXIX, 27, 35, 37., TAV. XXX, 47, 51, 61, 62., TAV. XXXI, 66 - 71, 73, 76, 77, 79, 80., TAV. XXXII, 82 - 89, 96., TAV. XXXIII, 100, 101; YTNEMA,

Slika 3. Motivi sjevernoapulske/daunijske srednjogeometrijske faze (prema: Yntema, D., 1990, 222, Fig. 203)

2.4. Sjevernoapulska/daunijska kasnogeometrijska faza

Daunijska kasnogeometrijska faza razvila se iz daunijske srednjogeometrijske te se može datirati od kraja 8. do sredine 7. st. pr. Kr.³⁶ Keramika se izrađivala ručno ili na sporo rotirajućem kolu, a ukrasi su bili monokromni.³⁷ Vrijedi napomenuti da navedena Yntemina faza i dalje spada pod protodaunijsku geometrijsku fazu po De Juliisu, koju on smješta između 9. i 8. st. pr. Kr. Kao i u prijašnjoj fazi, keramika se proizvodila u Herdoniji te se distribuirala i van svoje originalne regije, i to na prostor današnje Slovenije, Istre, Kvarnera, sjeverne i srednje Dalmacije te u Picenum na lokalitete kao što su Ancona i Belmonte.³⁸

Posude navedene faze mogu se podijeliti na kratere globularnog tijela s izvijenim obodom i vertikalnim ručkama s diskoidnim proširenjem, kruškolike vrčeve s visokom vertikalnom ručkom trakastog oblika koja spaja obod s trbuhom vrča, zdjele s uvijenim ili ravnim obodom te askose.³⁹ Najčešće korišteni ukrasi ove faze bili su različite vrste meandroidnih motiva, motivi

D., 1990, 222, Fig. 203, 1 - 22; Za pojavu motiva ptice smatra se da se možda javlja pod utjecajem kultura polja sa žarama. YNTEMA, D., 1990, 223 - 224.

³⁴ DE JULIIS, E. M., 1977, 29 - 30.

³⁵ DE JULIIS, E. M., 1977, 73.

³⁶ YNTEMA, D., 1990, 229 - 230.

³⁷ DE JULIIS, E. M., 1977, 27; YNTEMA, D., 1990, 226.

³⁸ DE JULIIS, E. M., 1977, 73; YNTEMA, D., 1990, 230 - 231., Fig. 210; BARBARIĆ, V., 2006, 57, T. 1., 58, sl. 11., bilj. 119; 2010, 161., 164., bilj. 16 - 17., 166, crtež, 1 - 2.

³⁹ DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. I, 3, 6, 7., TAV. VIII, 1, 2., TAV. X, 1, 2., TAV. XXIII, 1, 2, 3, 4; YNTEMA, D., 1990, 226 - 227., Fig. 208, 2A, 3A, 3B, 8A, 8B, 8C, 9., 229.

kruništa te zupčanika, dok se u ovoj fazi pojavljuju i motivi vučjeg zuba te kružnice (Sl. 4).⁴⁰ Ostali tradicionalni motivi koji imaju duboke korijene u mat slikanoj keramici u ovoj fazi su modernizirani tako da su šrafirani ili su ispunjeni točkama.⁴¹ Jedini tradicionalni ukrasi koji nisu modernizirani su viseći trokuti i girlande koje su krasile obode posuda.⁴² Obodi su još bili ukrašavani šupljom verzijom girlandi.⁴³ Vrijedi spomenuti i križne motive koji su najčešće krasili diskasta proširenja na ručkama kratera ili dno posuda.⁴⁴ Trebalo bi još spomenuti i N motiv čije podrijetlo nije u potpunosti jasno, no za kojeg Yntema pretpostavlja da možda predstavlja reduciranu verziju cik-cak linije ili da je jedna od varijanata međusobno spojenih kukica.⁴⁵ Osim navedenih ornamenta podrijetlo motiva prozora je dosta enigmatično.⁴⁶ Ukrasi bi se aplicirali na gornjim dijelovima posuda u jednom horizontalnom polju između traka (akosi i krateri) ili u dva horizontalna polja (kruškoliki vrčevi).⁴⁷ Postoji nekoliko primjera posuda kod kojih s najniže horizontalne trake vise monokromni trokuti.⁴⁸ Kruškoliki vrčevi mogli su biti ukrašeni horizontalnim poljima i trakama duž cijeloga tijela, gdje bi se pri dnu vrča prostiralo vertikalno polje s ukrasima.⁴⁹

---

⁴⁰ DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXVIII., 2, 3, 7, 8, 17, 23., TAV. XXIX, 31 - 33, 38, 40, 42, 43., TAV. XXX, 50, 52., XXXI, 72., TAV. XXXII, 90 - 94; YNTEMA, D., 1990, 228, Fig. 209, 1 - 7, 12, 14 - 16, 26 - 27, 30 - 33., 229.

⁴¹ DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXVIII, 4, 10, 14, 24., TAV. XXIX, 31, 42, 43., XXX, 46, 65; YNTEMA, D., 228, Fig. 209, 13, 17, 23 - 25., 229.

⁴² DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXI, 73, 76., TAV. XXXIII, 101; YNTEMA, D., 1990, 228, Fig. 209, 36, 37, 39., 229.

⁴³ DE JULIIS, E. M., 1977, XXXIII, 103; YNTEMA, D., 1990, 228, Fig. 209, 40.

⁴⁴ DE JULIIS, E. M., 1977, 29 - 30., TAV. 97 - 99., TAV. LVIII.

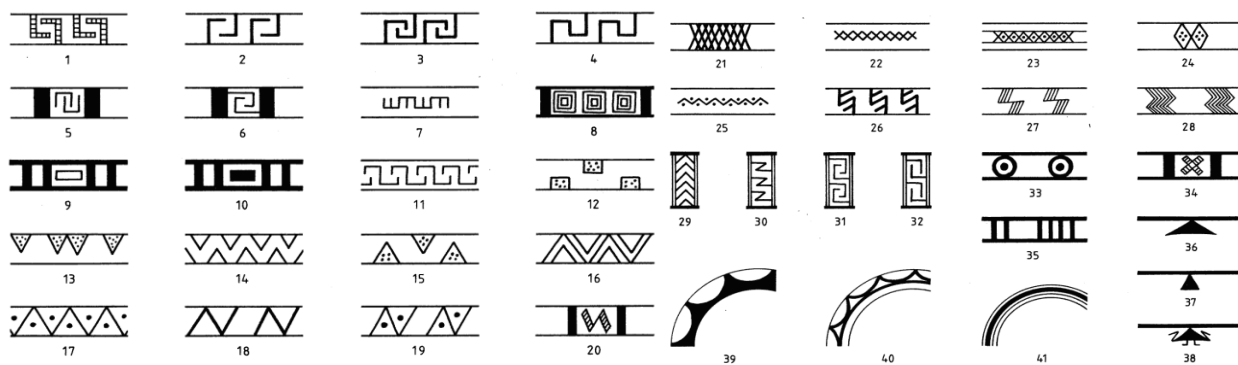
⁴⁵ DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXVIII, 6, 20, 25; YNTEMA, D., 1990, 228, Fig. 209, 18 - 20; Ako je prva pretpostavka točna onda je navedeni motiv tradicionalnog karaktera, ali ako uzmemo u obzir drugu pretpostavku onda je moguće da je nastao pod utjecajem grčke mat slikane keramike s područja Jonskoga mora. YNTEMA, D., 229 - 230.

⁴⁶ DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXVIII, 5, 12; YNTEMA, D., 1990, 228, Fig. 209, 8 - 10., 229.

⁴⁷ YNTEMA, D., 1990, 229., 232, Fig. 211., 233, Fig. 213., Fig. 215.

⁴⁸ Yntema iznosi kako su u Ischii pronađeni fragmenti posuda čiju starost smješta prije 690. g. pr. Kr. Ukrašeni su okomitim poljima s ukrasima koji se prostiru od ukrašenog gornjeg dijela posude pa sve do dna. Navedeni stil će kasnije utjecati na ukrašavanje donjeg dijela posuda u Ofanto subgeometrijskoj I fazi što će biti karakteristično u toj fazi. YNTEMA, D., 1990, 229.

⁴⁹ DE JULIIS, E. M., TAV. LIX A; YNTEMA, D., 1990, 232, Fig. 212; Takva vrsta dekoracije će postati karakteristična na kruškolikim vrčevima u Tavoliere subgeometrijskoj I fazi. YNTEMA D., 1990, 229.

Slika 4. Motivi sjevernoapulske/daunijske kasnogeometrijske faze (Yntema, D., 1990, 228, Fig. 209)

2.5. Južnodaunijska subgeometrijska/Ofanto subgeometrijska I faza

Krajem 7. st. pr. Kr. iz daunijske kasnogeometrijske faze počinje se razvijati Ofanto subgeometrijska I faza čija se keramika izrađivala ili ručno ili na sporo rotirajućem kolu. Bež glina bi bila oslikana ornamentima tamnosmeđe boje uz poneko bojanje tankih linija crvenom bojom. Yntema smatra kako se od ovog vremena jasno razlikuju dva regionalna stila (Tavoliere i Ofanto), od kojih je za liburnski prostor bitan samo Ofanto, odnosno južnodaunijski subgeometrijski stil, iz jednostavnog razloga što je jedino keramika tog stila i pronađena na navedenom prostoru.⁵⁰

Ova vrsta keramike rađena je s velikom pažnjom i strpljenjem i zato se smatra, uz Tenda keramiku, najboljom vrstom mat slikane keramike u južnoj Italiji.⁵¹ Yntema navedenu fazu smješta između 650. - 620. g. pr. Kr. do 550. - 525. g. pr. Kr. zahvaljujući nalazima nađenim u nekropolama iz Lavella i Canose u Ofanto dolini. E. M. De Juliis slično datira fazu u razdoblje između 700. i 550. g. pr. Kr., a naziva je subgeometrijskom daunijskom I fazom.⁵² Ova vrsta keramike je najrasprostranjenija i najzastupljenija regionalna varijanta. Osim na matičnom i susjednim područjima Apeninskog poluotoka (Picenum, Etrurija), u znatnoj količini javlja se i u prekomorskim područjima kao što je područje Tršćanskog krasa, Slovenije, Istre, sjeverne, srednje i južne Dalmacije, što svjedoči o jakim trgovačkim vezama između dvaju jadranskih

⁵⁰ YNTEMA, D., 1990, 234., 236., 287 - 288., 294.

⁵¹ D. YNTEMA, 1990, 236.

⁵² DE JULIIS, E. M., 1977, 34., 36; YNTEMA, D., 1990, 241 - 242.

obala.⁵³ Treba napomenuti da su posude nađene na prekomorskim područjima izuzetno kvalitetne, što nam ukazuje na uvoženje samo najkvalitetnijih primjeraka u područja izvan Ofanto regije.⁵⁴

Posude su se izrađivale u Melfima, Herdoniji i moguće u Ruvu,⁵⁵ identično kao u prijašnjim fazama, tako da bi se različiti dijelovi zasebno izrađivali pa bi se onda naknadno spajali. Zanimljivo je što bi keramičari miješali pojedine dijelove posuda i tako stvarali nove oblike, a takav način izrade nije posvjedočen nigdje drugdje u južnoj Italiji.⁵⁶ Najbrojnije su zastupljeni krateri globularnog tijela na nozi s izvijenim obodom i vertikalnim cilindričnim ručkama koje su se nalazile pri vrhu kratera⁵⁷ te krateri globularnog, no ponešto spljoštenog tijela s ravnim dnom, izvijenim obodom i horizontalnim cilindričnim ručkama.⁵⁸ Osim spomenutih oblika i dalje se javljaju askosi i zdjele s jednom ručkom. Jedini oblik koji se može smatrati novitetom ove faze je vrč globularnog tijela s izvijenim obodom i visokom trakastom ručkom koja je uštipnuta pri vrhu.⁵⁹ Osim navedenog noviteta, još se počinju pojavljivati protome u obliku životinjske glave, iako su rijetke i ne može se točno odrediti njihovo podrijetlo.⁶⁰

Kao i kod oblika, tako je i kod ornamentike vidljiv kontinuitet motiva koji se javljaju, iako modificiranih. D. Yntema razlikuje dvije ornamentalne sheme: A i B shemu. U A shemi se prikazuje horizontalno polje koje se nalazi unutra traka, a ispunjeno je romboidnim oblicima s točkama, dok ispod horizontalne trake visi veliko trapezoidno polje ispunjeno vertikalnim linijama i rombom ispunjenom s više polja koje je obično flankirano ili koncentričnim kružnicama ili rombovima. B shema ima slične ukrase kao shema A, a jedina je razlika to što

---

⁵³ PETRIĆ, N., 1980, 199 - 200, T. I, 1; YNTEMA, D., 1990, 242, Fig. 221; PETRIĆ, N., 1997 - 1998, 45, bilj. 16., 46., 51, Karta 1, 55., T. IV, 3; POLI, N., 2007, 431 - 433., Fig. 1.

⁵⁴ YNTEMA, D., 1990, 242, Fig. 221.

⁵⁵ DE JULIIS, 1977, 73; YNTEMA, D., 1990, 243 - 244.

⁵⁶ YNTEMA, D., 1990, 237.

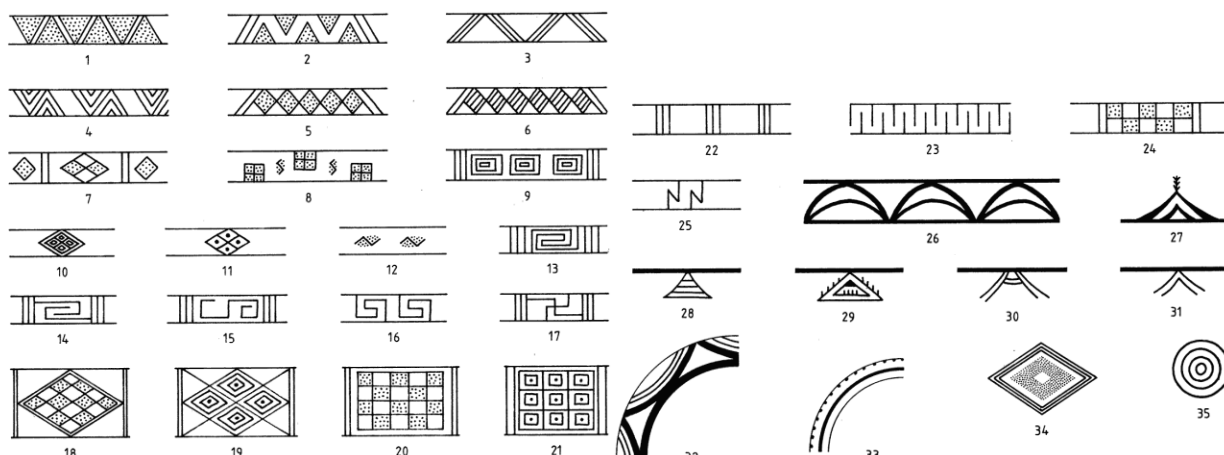
⁵⁷ De Juliis spominje kako su se navedeni krateri proizvodili upravo u radionicama iz Ruva. DE JULIIS, E. M., 1977, 78.

⁵⁸ Yntema u svome dijelu spominje krater na nozi napominjući kako ga De Juliis nije temeljno obradio u svom dijelu. Prema tom nalazu Yntema ovu fazu naziva još "Foot -Krater Class" čije podrijetlo se može povezati s mat slikanom keramikom Zapadne Lukanije (današnja pokrajina Bazilikata) i domaćom keramikom od nepročišćene gline. Slični fenomen posuda na visokoj nozi mat slikane keramike se javlja još u Bradanu, Bariju i Sjevernoj Lukaniji. YNTEMA, D., 1990, 234 - 238.

⁵⁹ YNTEMA, D., 1990, 236, Fig. 218, 11., 237.

⁶⁰ YNTEMA, D., 1990, 238.

nema trapezoidnog polja.⁶¹ Većina motiva se nastavlja iz prijašnje faze kao što su romboidni oblici, motiv vučjih zubi, N motivi, motivi visećih trokuta, kruništa, koncentričnih kružnica, meandra, prozora, zupčanika te girlandi (Sl. 5).⁶² Većina navedenih motiva je obično bila ukrašena točkama koje su bile jedna od karakterističnih odlika ove faze.⁶³ Među novitetima koji se javljaju u ovoj fazi su motivi u obliku luka koji su obično krasili nogu kratera,⁶⁴ motiv šahovskog polja,⁶⁵ rombovi podijeljeni u četvrtine i u šahovsko polje.⁶⁶ Vrijedi još spomenuti motiv šiljastog šatora koji se povezuje s Bradano srednjogeometrijskim stilom koji spada u 8. st. pr. Kr. te motiv svastike.⁶⁷ E. M. De Juliis također spominje kako se ukrasi nastavljaju iz prijašnje faze i dijeli ih kao i u prijašnjoj fazi na ravne, zavojite, zoomorfne i složene motive.⁶⁸

Slika 5. Motivi Ofanto subgeometrijske I faze (prema: Yntema, D., 1990, 240, Fig. 220)

⁶¹ YNTEMA, D., 1990, 238 - 239, Fig. 219 a, b.

⁶² DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXIV, 1 - 5, 7 - 19., TAV. XXXV, 23, 26, 28 - 30, 33 - 38, 40; YNTEMA, D., 1990, 238 - 239., 240, Fig. 220, 1 - 5, 6, 8, 9, 12 - 16, 23, 25, 28 - 31, 32, 34, 35.

⁶³ YNTEMA, D., 1990, 238 - 239

⁶⁴ YNTEMA, D., 1990, 239., 240, Fig. 220, 26.

⁶⁵ YNTEMA, D., 1990, 240, Fig. 220, 20; Ovaj motiv se može prvi puta naći u srednjoj i kasnjogeometrijskoj fazi Salenta, te se još može naći u posljednjim fazama mat slikane keramike zapadne Lukanije. Yntema pretpostavlja da se u Salentu pojavljuje pod utjecajem Devoll keramike. YNTEMA, 1990, 239, bilj. 293.

⁶⁶ DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXIV, 21, TAV. XXXV, 32; YNTEMA, D., 1990, 240, Fig. 220, 7, 10, 11, 18, 19. Yntema navodi kako se navedeni motivi pojavljuju prvi put u Salentu oko 700. pr. Kr. pod utjecajem protokorinške keramike, a mogu se također naći na područjima kao što su donji Bradano, zapadna Lukanija i moguće na području Barija. YNTEMA, D., 1990, 239.

⁶⁷ DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXV, 24, 25; YNTEMA, D., 1990, 239., 240, Fig. 220, 17, 27.

⁶⁸ DE JULIIS, E. M., 1977, 36.

2.6. Južnodaunijska subgeometrijska/Ofanto subgeometrijska II faza

U ovom periodu se nastavlja s izradom kvalitetne i bogato ukrašene keramike čija je proizvodnja trajala otprilike između 150 i 175. g.⁶⁹ Izrada ove keramike bila je identična kao i u prijašnjim fazama, a jedina je razlika što se u ovoj fazi crvena boja koristila za trake i geometrijske motive, a zoomorfne protome su bile učestalije na kraterima.⁷⁰ Ova faza se po Yntemi smješta u drugu polovicu 6. st. pr. Kr. i traje do druge polovice 4. st. pr. Kr., odnosno između 550./525. i 350. g. pr. Kr.⁷¹ M. De Juliis ju naziva subgeometrijskom daunijskom II fazom te ju stavlja u drugu polovicu 6. st. pa do konca 5. st. pr. Kr., odnosno od 550. do 400. g. pr. Kr.⁷² Specifično je za ovaj period što se počinju sve češće javljati bikromni ukrasi zbog čega de Juliis prilikom razrade tipologije posuda odvojeno obrađuje tipologiju posuda monokromno, odnosno bikromno ukrašenih.⁷³ D. Yntema pak, za razliku od De Juliisa koji fazu tretira kao jedinstvenu cjelinu, uvodi podjelu na dvije podfaze: IIA i IIB, iako upozorava da navedenu podjelu treba uzeti s velikim oprezom.⁷⁴

2.6.1. Južnodaunijska subgeometrijska/Ofanto subgeometrijska IIA faza

Subgeometrijsku Ofanto IIA fazu D. Yntema smješta između druge polovice 6. st. i prve polovice 5. st. pr. Kr., odnosno između 550./525. i 475/450. g. pr. Kr.⁷⁵ Keramika je visoke kvalitete i bila je rasprostranjena diljem histarskog, liburnskog, srednjodalmatinskog, južnodalmatinskog, venetskog i picenskog prostora,⁷⁶ što nam dokazuje da se nastavljaju trgovačke veze između zapadnog i istočnog Jadrana bez obzira na sve veći grčki utjecaj. Izuzevši već spomenute skupine, ova vrsta keramike nije nađena u Kampaniji, Bradanu te Sloveniji, odnosno u dolenskoj i notranjskoj kulturi.⁷⁷

---

⁶⁹ YNTEMA, D., 1990, 249.

⁷⁰ YNTEMA, D., 1990, 250., 253.

⁷¹ YNTEMA, D., 1990, 255., 257., 265.

⁷² DE JULIIS, E. M., 1977, 38

⁷³ DE JULIIS, E. M., 1977, 39.

⁷⁴ YNTEMA, D., 1990, 249 - 250.

⁷⁵ YNTEMA, D., 1990, 255, 257.

⁷⁶ PETRIĆ, N., 1980, 199 - 200., T. I, 1; YNTEMA, D., 1990. 256, Fig. 234., 257 - 258; PETRIĆ, N., 1997 - 1998, 44 - 46., bilj. 16., 55, T. IV, 3; POLI, N., 2007, 431 - 433., Fig. 1; BARBARIĆ, V., 2010, 161., 165., 167, crtež 3 - 4.

⁷⁷ YNTEMA, D., 1990, 257.

Oblici posuda su relativno usporedivi s prijašnjom fazom iako se javljaju noviteti poput vrećaste cjediljke ptičjeg oblika, vrča s obodom u obliku lijevka te kratera s obodom u obliku lijevka koji su obično bili ukrašeni protomama u obliku životinjske glave ili ljudske ruke.⁷⁸ Ukrasi se nastavljaju iz prijašnje faze te se mogu prikazati u velikim kvadratnim poljima ili tzv. metopama ispunjenim točkama i geometrijskim tijelima ili unutar horizontalnih zona. Po vrsti ukrasa, keramika se može podijeliti na ornamentalnu A shemu koja najčešće koristi zoomorfne i antropomorfne protome, dok je ornamentalna B shema siromašnija s plastičnim aplikama i nema detaljno obojane ukrase kao u A seriji.⁷⁹ Razlike u bojama između navedenih shema su zapravo bile u nijansama. U ornamentalnoj A shemi crvena boja bila tamnija, a u ornamentalnoj B shemi se koristila svjetlija nijansa. U A seriji su ukrasi bili obilniji i s horizontalne trake bi obično visila trapezoidna ili kvadratna polja ispunjena vertikalnim i horizontalnim linijama.⁸⁰ Ukrasni motivi karakteristični za subgeometrijsku Ofanto IIA fazu su motivi prozora, rombova, šahovnice i koncentričnih krugova (Sl. 6).⁸¹ A serija je isključivo koristila ukrasne motive rombova koji su ispunjeni točkama ili mrežnim uzorcima, svastiku te različite varijacije trokuta,⁸² dok su za B seriju karakteristični motivi meandara, kružnica, svastika i horizontalno poredanih točkica.⁸³ Jedini ukrasi koji su korišteni i u A i B seriji su motivi girlanda popraćeni s paralelnim tankim linijama i paralelne tanke linije koji su krasili obode posuda. Vidljivo je iz ovih navedenih primjera da se većina ukrasnih uzoraka nastavlja iz prijašnje faze, ali postoje noviteti kao što su malteški križ, ljudski i ptičji prikazi koji se vežu za A seriju, dok u B seriji nisu bili toliko česti.⁸⁴

---

⁷⁸ DE JULIIS E. M., 1977, 53; YNTEMA, D., 1990, 250., 251, Fig. 231, 17, 27a, 27b., 253; Yntema spominje kako su uvedena dva nova oblika pod grčkim utjecajem, moguće preko zapadne Lukanije u vrijeme finalnih faza toga područja. Mogući oblici su lekana (lekanis) i fruttiera koji su pronađeni u grobovima u Canosi krajem 6. i početkom 5. st. pr. Kr. D. YNTEMA, 1990, 133 - 135., 253.

⁷⁹ YNTEMA, D., 1990, 252, Fig. 232 a, b., 253., 255.

⁸⁰ YNTEMA, D., 1990, 250.

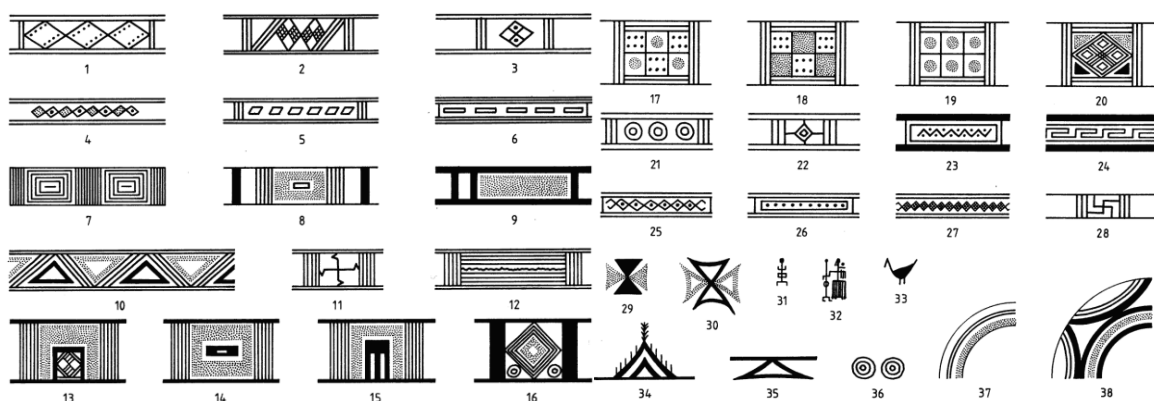
⁸¹ DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXVI, 1, 4 - 16, 18 - 26., TAV. XXXVII, 28, 34 - 36, 38 - 40., TAV. XXXVIII, 43, 44, 47 - 49, 59 - 61., TAV. XXXIX, 62, 72, 73, 76, 77, 81., TAV. XL, 86, 94 - 99, 104, 105., TAV. XLI, 111, 113, 117, 118; YNTEMA, D., 1990, 253., 254, Fig. 233, 1 - 9, 13, 14, 16, 21, 22, 25 - 27, 36., 255.

⁸² Usp. bilj. 65; DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXVI, 17, XXXVIII, 54, TAV. XXXIX, 63, TAV. XL, 83, 84; YNTEMA, D., 1990, 254, Fig. 233, 10, 11.

⁸³ DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXVII, 29, 37., XXXVIII, 58., XXXIX, 63, 79., TAV. XL, 94 - 99, 104, 105., TAV. XLI, 111, 113, 117, 118; YNTEMA, D., 1990, 253., 254, Fig. 233, 11, 16, 21, 24, 26, 28, 36.

⁸⁴ DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XLIV, 155 - 173., TAV. XLV, 174 - 191; YNTEMA, D., 1990, 254, Fig. 233, 29 - 33., 255.

E. M. De Juliis izdvaja monokromne motive među kojima su motivi šatora u različitim varijantama i motiv repa lastavice.⁸⁵ Njegova podjela ukrasnih motiva je po uzoru na podjele prijašnjih faza, a dijeli ih na ravne, zavojite, floralne,⁸⁶ zoomorfne, antropomorfne, složene motive na dnu i vratu, među kojima izdvaja izuzetno rijetke i nove primjerke ove faze. Takvi motivi su dekoracije s floralnim karakterom, pojedine ptice ili ptice u paru koje spominje i u prijašnjoj fazi. Prva pojava plastične dekoracije vezuje se uz Ofanto subgeometrijsku I fazu, ali svoju popularnost stječe u ovoj fazi. Učestalo se javljaju shematski prikazi šišmiševe glave, glave ovna, bika i realističan prikaz ruku.⁸⁷ Centri proizvodnje ovog tipa keramike bili su Canosa, Herdonija, Melfi te možda Ruvo Di Puglia.⁸⁸ Canosa je imala najveći procvat u ovoj keramičkoj fazi, a to ponajviše dokazuju krateri s ljevkastim obodom za koje se smatra da su proizvod radionica iz Canose te su se u toj radionici prvi put počeli aplicirati bikromni ukrasi.⁸⁹

Slika 6. Motivi Ofanto subgeometrijske IIA faze (prema: Yntema, D.,254, Fig. 233)

2.6.2. Južnodaunijska subgeometrijska/Ofanto subgeometrijska IIB faza

Keramika iz navedene faze nije nađena na prekomorskim prostorima, ali je ipak važna za cjelokupan prikaz razvitka južnoitalske mat slikane keramike. Navedena faza označava početak korištenja floralnih te kraj geometrijskih motiva.⁹⁰ Vremenski raspon ove faze je relativno kratak

⁸⁵ E. M. DE JULIIS, TAV. 1977, TAV. XLI, 120 - 122., TAV. XLII, 123 - 127, 132 - 137., TAV. XLIII, 138 - 140, 142, 143, 144, 148; Yntema tumači kako se motiv šatora obično nalazio na vratu askosa, ispod ručki kratera s ljevkastim obodom ili ispod cjediljke u obliku repa. YNTEMA, D., 1990, 255.

⁸⁶ Vrlo vjerojatno se navedeni floralni motivi odnose na motive koje Yntema uvrštava u svoju IIB fazu. YNTEMA, D., 1990, 263 - 264.

⁸⁷ DE JULIIS, E. M., 1977, 52., TAV. II, 22., TAV. III., 24, 25, 27.

⁸⁸ DE JULIIS, E. M., 1977, 77 - 87; YNTEMA, D., 1990, 249., 257 - 258.

⁸⁹ DE JULIIS, E. M., 1977, 74.

⁹⁰ YNTEMA, D., 1990, 267.

te se nastavlja iz IIA faze oko 475./450. g. pr. Kr. pa traje sve do 350. g. pr. Kr.⁹¹ Nije postojala pretjerana razlika između A i B faze osim što u A fazi su ukrasi bili pretežito bikromni dok su se u B fazi koristili bikromni (crvena i tamnosmeđa) i monokromni ukrasi (tamnosmeđa). Ornamenti su na posudama bili nanošeni u horizontalnim trakama ili u metopama. Velika razlika u ornamentici A i B faze je što u A fazi meandri nisu bili učestali kao u B fazi u kojoj se počinju javljati floralni motivi. Oblici posuda su relativno slični s posudama iz A faze iako postoje i novine. U B fazi se javljaju vrećaste posude ptičjih i ljudskih oblika,⁹² vrčevi s duplim ručkama te čaše s izduženom ručkom i tanjuri.⁹³

2.7. Listata

Kako je već spomenuto u prvoj polovici 4. st. pr. Kr. počinju se javljati floralni motivi, dok su u drugoj polovici stoljeća geometrijski motivi gotovo u potpunosti istisnuti iz ornamentalne sintakse. Područje Ofanta je uspjelo zadržati tradicionalni stil i način izrade i ukrašavanja posuda još pedeset godina, iako su susjedne regije bile pod sve većim helenističkim utjecajima.⁹⁴ Velika sličnost floralnih ukrasa, morfologije i proizvodnje posuda između Ofanto subgeometrijske II faze i Listate nam ukazuje kako je Ofanto regija matično područje Listate koja se razvila iz Ofanto subgeometrijske IIB faze. De Juliis je ovu fazu nazvao Subgeometrijskom daunijskom III fazom te ju je kronološki smjestio od kraja 5. st. do kraja 4. st. pr. Kr., odnosno između 400. i 300. g. pr. Kr.⁹⁵ Abruzzese ju naziva „*Ceramica Listata*“ i dijeli ju na Protolistatu, Mediolistatu i Tardolistatu. „*Protolistata*“ sadržava kombinaciju odlika geometrijskog stila s floralnim ornamentima, dok su u „*Mediolistati*“ geometrijski motivi u potpunosti iskorijenjeni. U „*Tardolistati*“ se počinje koristiti ružičasta, smeđa i crvena boja, a pojavljuju se askosi s dva vrata i duple situle.⁹⁶ D. Yntema prihvaća podjelu od strane Abruzzese međutim on smatra kako su Protolistata i Mediolistata suvremene te ih obrađuje zajedno kao Listatu I/II, dok Tardolistatu naziva Listata.⁹⁷

---

⁹¹ YNTEMA, D., 1990, 265.

⁹² YNTEMA, D., 1990, 261.

⁹³ YNTEMA, D., 1990, 261.

⁹⁴ YNTEMA, D., 1990, 272.

⁹⁵ DE JULIIS, E. M., 1977, 56., 68.

⁹⁶ YNTEMA, D., 1990, 272.

⁹⁷ YNTEMA, D., 1990, 272.

Vremenski raspon faze Listata I/II je bio od 360/350. do 330/300. g. pr. Kr.⁹⁸ Listata III se počela razvijati iz Listate I/II te se pretpostavlja da je proizvodnja trajala od kraja 4. do 3. st. pr. Kr.⁹⁹ Svakako treba napomenuti da se posude ove faze proizvode na brzorotirajućem lončarskom kolu što je značajna tehnološka novina.¹⁰⁰ Spomenuta faza je postojala u istom periodu kada je trajala proizvodnja keramike tipa Gnathia, apulske crvenofiguralne keramike i crnoglazirane keramike. Navedene keramičke vrste bile su proizvođene u Canosi, u istome mjestu gdje je navodno proizvođena Listata III keramika.¹⁰¹ Listata III je zapravo bila finalna faza mat slikane keramike ne samo u Ofanto regiji nego i na cjelokupnom području južne Italije.¹⁰² Listata je bila regionalni stil i za sada je pronađena samo na lokalitetima regije nižeg Ofanta.¹⁰³

---

⁹⁸ YNTEMA, D., 1990, 276.

⁹⁹ Postoji mogućnost da je navedena faza postojala i u II. st. pr. Kr. YNTEMA, D., 1990, 281 - 282.

¹⁰⁰ YNTEMA, D., 1990, 279.

¹⁰¹ YNTEMA, D., 1990, 282.

¹⁰² YNTEMA, D., 1990, 283.

¹⁰³ YNTEMA, D., 1990, 276, 282.

3. Nalazišta sjevernoapulske/daunijske keramike s geometrijskim ukrasom na području Liburnije

U periodu između 8. i 5. st. pr. Kr. Liburni su održavali jake trgovačke veze sa susjednim kulturama, kako kopnenim tako i prekomorskim putem. Trgovali su raznim dobrima i proizvodima, uključujući i one luksuzne, visoke kvalitete. Među brojnim je pronađenim predmetima, koji su bili rezultat lukrativnih trgovačkih ruta koje su Liburni uspostavili s drugim narodima, i daunijska mat slikana keramika. Krajem 6. st. pr. Kr. počinje slabiti izvoz daunijske keramike, vjerojatno zbog pojave Grka na gornjem Jadranu.¹⁰⁴

Na području Liburnije, odnosno današnjeg Kvarnera i sjeverne Dalmacije, za sada je ustanovljeno 19 lokaliteta (Sl. 7) na kojima je pronađena daunijska mat slikana keramika.¹⁰⁵ Riječ je o znatnom broju pozicija s uglavnom većom količinom takve keramike. Unatoč znatnoj količini te građe, kod Liburna nije primijećen veći utjecaj importirane fine keramike na domaću keramografsku produkciju. Za razliku od njih, Histri su započeli lokalno imitirati daunijske oblike, prvenstveno daunijske kraterne, što je pojava uočena i na prostoru Dolenjske.¹⁰⁶

Zahvaljujući objavljenoj građi uviđa se na području Liburnije pronalazak, najvećim dijelom, kratera, a manjim dijelom, vrčeva i askosa. Prema pronađenim nalazima s odlikama daunijske srednjogeometrijske, kasnogeometrijske te Ofanto subgeometrijske I i IIa faze koji su pronađeni u Ninu, Zadru, Zemuniku Donjem, Bribirskoj glavici te Osoru, može se zaključiti da su navedena mjesta bila među glavnim liburnskim središtima kao i trgovačkim postajama.

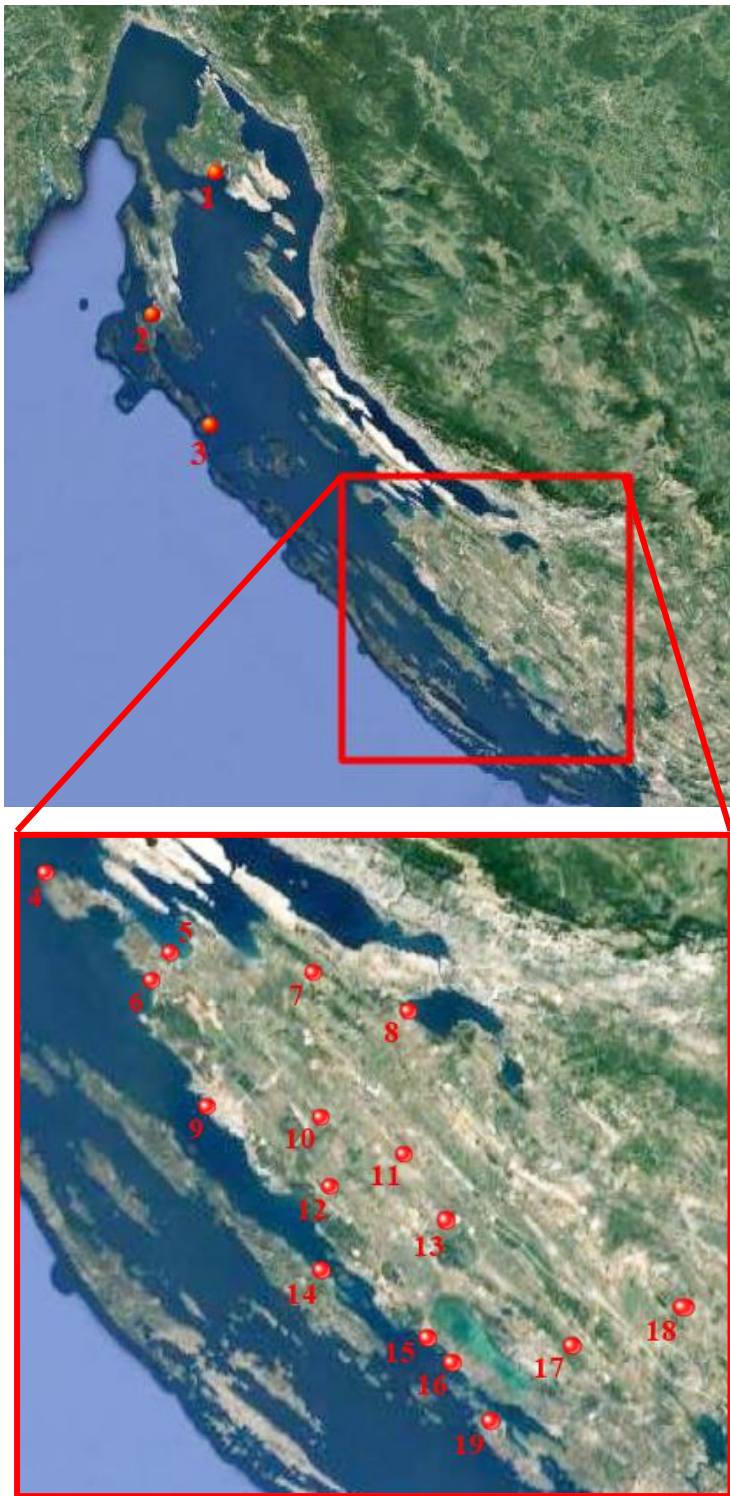
---

¹⁰⁴ MIHOVILIĆ, K., 2014, 238.

¹⁰⁵ BATOVIĆ, Š., 1973 a, KARTA 12; 1973 b, 407, KARTA 2; LISIČAR, P., 1973, 25; BATOVIĆ, Š., 1976, KARTA 5; DE JULIIS E. M., 1977, KARTA C; MIHOVILIĆ, 2001, 84, Sl. 70; MATOŠEVIĆ, D., MIHOVILIĆ, K., 2004, KARTA 2; PRELOŽNIK, A., 2006, 23; TURK, P., MURGELJ, I., 2008 (2010), 166, Sl. 10., 170, Sl. 12; CESTNIK, V., 2009, 32, Sl. 13; ČELHAR, M., BORZIĆ, I., 2016, 73, Sl. 2.

¹⁰⁶ YNTEMA, D., 1990, 244., 245, Fig. 223; MIHOVILIĆ, K., 2014, 238.

1. Krk
2. Osor
3. Sv. Petar
4. Vir
5. Nin
6. Zaton
7. Beretina gradina u Radovinu
8. Budim u Posedarju
9. Zadar
10. Gradina u Zemuniku Donjem
11. Gradina u Nadinu
12. Vrčevo kod Gorice
13. Čosina gradina u Jagodnji Gornjoj
14. Garmenjak u Barotulu
15. Kostelj kod Pakoššana
16. Čelinka u Dragama
17. Mala gradina u Stankovcima
18. Bribir
19. Gradina u Murteru

Slika 7. Nalazišta sjevernoapulske/daunijske mat slikane keramike s geometrijskim ukrasom na području Liburnije (F. Pavić)

3.1. Kvarner

Kvarnerski zaljev smješten je na sjeveroistočnom djelu Jadranskog mora, između Istarskog poluotoka i Zadarskog arhipelaga. Kvarnerski otoci štite obalu s morske strane čiji kanali, Vela, Srednja i Mala vrata, pružaju laki pristup obalnim dijelovima kopna ujedno omogućavajući nadgledanje plovnih putova (kanala). Zahvaljujući položaju otoka, kopno ima komunikaciju s otvorenim morem te otoci povezuju Istarski poluotok, istočni podvelebitski i sjevernodalmatinski prostor.¹⁰⁷

Povoljna geografska pozicija kvarnerskog otočja, što se posebno odnosi na otoke Cres, Krk, Lošinj i Rab, utjecala je na činjenicu da su oni postali važne trgovačke postaje na jadranskom magistralnom putu već u željeznom dobu.¹⁰⁸ Dokazi za jake trgovačke veze na tim otocima su raznovrsni nalazi iz Osora i Krka, među kojima su i fragmenti daunijske keramike s geometrijskim ukrasom.

Iako je Rijeka često kartirana kao lokalitet na kojemu je nađena daunijska keramika,¹⁰⁹ zbog primjerka (Sl. 8) za kojeg se smatralo da je daunijski krater koji potječe s ovog područja, nakon nove reevaluacije dokazano je da se radi o ciparskom skifosu, a ne o daunijskom krateru s geometrijskim ukrasom. Skifos je ukrašen Andrijinim križem koji je flankiran sa sedam paralelnih okomito postavljenih crnih linija. Temeljem navedene ornamentike Martina Blečić Kavur smješta navedeni skifos u White Painted keramičku produkciju II -III tipa željeznodobnog Cipra. Nažalost nije poznata točna lokacija pronalaska ciparskog skifosa iako se pretpostavlja da potječe iz devastirane riječke nekropole, a danas se nalazi u Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja u Rijeci.¹¹⁰

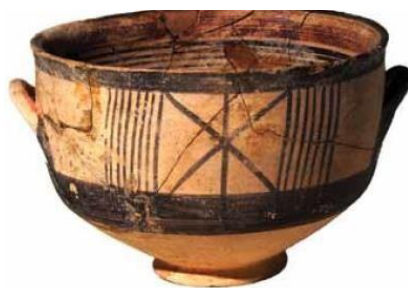
---

¹⁰⁷ BLEČIĆ KAVUR M., 2014 a, 19.

¹⁰⁸ Navedeni otoci obiluju izvorima pitke vode što ih čini veoma pogodnim lokacijama za život. ĆUS - RUKONIĆ, J., 2003, 91 - 96; BLEČIĆ KAVUR, M., 2014 a, 18 - 19;

¹⁰⁹ BATOVIĆ, Š., 1973 a, KARTA 12; 1973 b, 407, KARTA 2; LISIČAR, P., 1973, 25; BATOVIĆ, Š., 1976, KARTA 5; DE JULIIS E. M., 1977, KARTA C; MIHOVILIĆ, 2001, 84, Sl. 70; MATOŠEVIĆ, D., MIHOVILIĆ, K., 2004, KARTA 2; PRELOŽNIK, A., 2006, 23; TURK, P., MURGELJ, I., 2008 (2010), 166, Sl. 10., 170, Sl. 12; CESTNIK, V., 2009, 32, Sl. 13

¹¹⁰ BLEČIĆ KAVUR, M., 2014 a, 118 - 120.

Slika 8. Ciparski skifos iz Rijeke (prema: Blečić Kavur, M., 2014, 67, Slika 2)

3.1.1. Krk

Krk (*ant. Curicta*) je bio glavno liburnsko naselje na otoku Krku, koje je zbog svog uvučenog položaja u Krčkome zaljevu bio idealan za uspostavu razgranatih trgovačkih veza.¹¹¹ U prapovijesnom sloju kod suhozida koji se nalazi kod gradskih vrata današnjeg grada Krka, nađeno je nekoliko fragmenata daunijske keramike koji datiraju oko 600. g. pr. Kr., ali nažalost nisu objavljeni.¹¹² Međutim, poznato je da je riječ o ulomcima daunijskih kratera te ulomku vrčića.¹¹³ Zbog svega iznesenog, ovi nalazi se smještaju u subgeometrijsku fazu I fazu po D. Yntemi,¹¹⁴ tj. subgeometrijsku daunijsku I fazu po E. M. De Juliisu¹¹⁵.

3.1.2. Osor

Položaj Osora (*ant. Apsorus*), na krajnjem jugu današnjeg otoka Cresa, gdje se prostiru plitke uvale zaštićene od vremenskih neprilika, nesumnjivo je potaknuo razvoj i prerastanje ovog naselja tijekom željeznog doba u važan trgovački punkt na Kvarneru,¹¹⁶ o čemu svjedoče dvije pomorske luke koje su se nalazile na jugozapadnoj i sjevernoj strani Osora te brojni metalni i keramički nalazi, među kojima su fragmenti uvozne daunijske keramike s geometrijskim ukrasom.¹¹⁷

U literaturi je objavljeno tek nekoliko fragmenata daunijske mat slikane keramike iz Osora koji ukazuju na kontinuirani priljev ove keramičke robe već od 8./7. st. pr. Kr. kada se

¹¹¹ BOLONIĆ, M., ŽIC - ROKOV, I., 2002, 17.

¹¹² BOLONIĆ, M., ŽIC - ROKOV, I., 2002, 17, 258.

¹¹³ GLOGOVIĆ, D., 1989, 37.

¹¹⁴ YNTEMA, D., 1990, 234 - 248.

¹¹⁵ DE JULIIS, E. M., 1977, 33 - 37.

¹¹⁶ BLEČIĆ KAVUR, M., 2014 b, 13.

¹¹⁷ FABER, A., 1980, 295, Sl. 3., 296.

otprilike može datirati fragment koso izvijenog oboda i dijela stijenke daunijskog kratera (Sl. 9, a).¹¹⁸ Ispod oboda mogu se razaznati kose i horizontalne trake i linije. Sam vrh oboda je ukrašen motivom girlandi¹¹⁹ koji je karakterističan za daunijsku srednjogeometrijsku¹²⁰ i kasnogeometrijsku fazu¹²¹ po D. Yntemi, odnosno geometrijsku protodaunijsku po E. M. De Juliisu.¹²² Daunijskoj kasnogeometrijskoj fazi po Yntemi, odnosno geometrijskoj protodaunijskoj fazi po De Juliisu može se pripisati ulomak trakaste ručke daunijskog kratera,¹²³ ukrašene tamnosmeđim trokutom i to na osnovi oblika i ukrasa ručke (Sl. 9, b).¹²⁴

Slika 9. Sjevernoapulska/daunijska keramika Srednjo/kasnogeometrijske faze iz Osora: a) Bijar (foto: F. Pavić), b) Kamp Borka Lempl (prema: Makarun, M., 2014, Sl. 30).

Sljedeća tri ulomka (sl. 10, a - c) datirani su u period između 6. i 5. st. pr. Kr.¹²⁵ te se shodno tome mogu okvirno svrstati u Ofanto subgeometrijsku fazu I ili IIA fazu po D. Yntemi, odnosno subgeometrijsku daunijsku I ili II fazu po E. M. De Juliisu.¹²⁶ Od tri navedena fragmenta tijela kratera potrebno je izdvojiti ulomak s motivom koncentrične kružnice karakterističnim za obje faze (Sl. 10, b).¹²⁷ Sačuvana su dva fragmentirana oboda kratera ukrašena girlandama te tamnosmeđom trakom koja se horizontalno prostire ispod oboda koji se mogu smjestiti u

¹¹⁸ Potrebno je napomenuti da je spomenuti ulomak keramike površinski nalaz. Zahvaljujem kolegi Viti Benvinu za uvid nalaza.

¹¹⁹ DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXIII, 100, 101, 102; YNTEMA, D., 1990, 222 - 223, Fig. 203, 22., 228, Fig. 209, 39.

¹²⁰ YNTEMA, D., 1990, 220 - 225.

¹²¹ YNTEMA, D., 1990, 226 - 234.

¹²² DE JULIIS, E. M., 1977, 25 - 32.

¹²³ MAKARUN, M., 2014, Sl. 30; Zahvaljujem Matiji Makarunu koji me je uputio na ovaj nalaz.

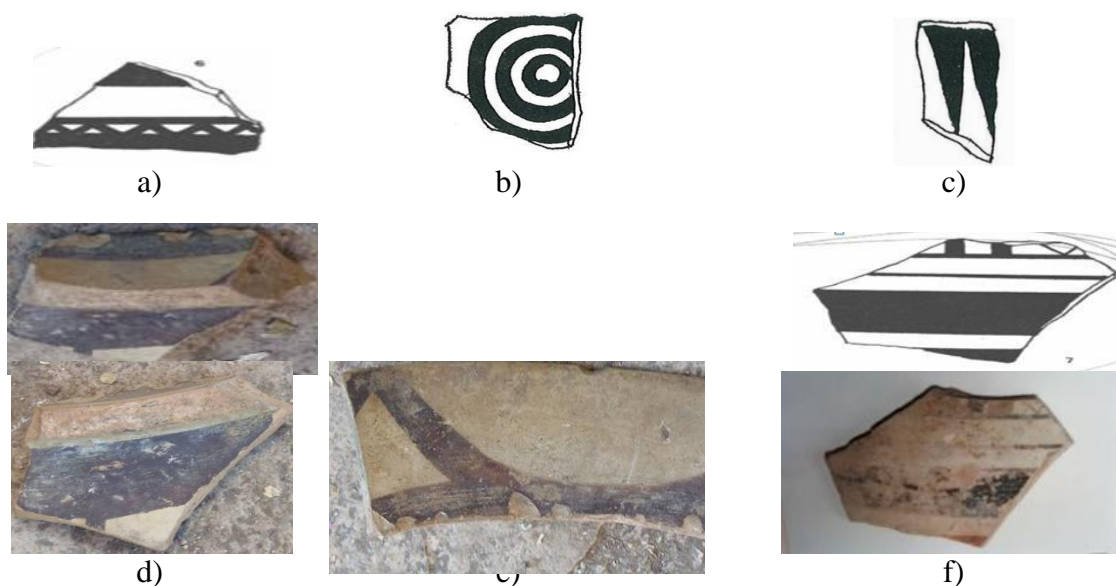
¹²⁴ Usp. ukrase kod: BATOVIĆ, Š., 1970, T. VI, 1; MIHOVILIĆ, K., 2001, 76, Tab. 41, 2; ČONDIĆ, N., VUČKOVIĆ, M., 2017, 78, Sl. 2 - 3.

¹²⁵ FABER, A., 1980, 296.

¹²⁶ Usp. bilj. 114, 115, 130, 131.

¹²⁷ Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXV, 34, 35, 36, 37, 38., TAV. XL, 94, 96, 98, 104, 105., TAV. XLI, 111, 113, 117, 118; YNTEMA, D., 1990, 239, Fig. 219., 240, Fig. 220, 35., 252, Fig. 232, B1., 254, Fig. 233, 16, 21, 36.

daunijsku kasno geometrijsku ili Ofanto subgeometrijsku I, odnosno geometrijsku protodaunijsku ili subgeometrijsku daunijsku I fazu (Sl. 10, d - e).¹²⁸ Posljednji ulomak je trbuh daunijskog kratera (Sl. 10, f)¹²⁹ ukrašen s dvije tamnosmeđe okomite linije, pokraj kojih je vidljiv ostatak romba ispod kojeg se nalazi tanka tamnosmeđa horizontalna linija i široka horizontalna traka, a na samom rubu je vidljiv ostatak crvene trake. Temeljem navedene crvene trake ovaj ulomak se može smjestiti u Ofanto subgeometrijsku IIA fazu po D. Yntemi,¹³⁰ tj. u subgeometrijsku daunijsku II fazu po E. M. De Juliisu¹³¹.

Slika 10. Sjevernoapulska/daunijska keramika iz Osora: a - c) istočni predio Osora (prema: Faber, A., 1980, Sl. 12, 6, Sl. 11, 5); d - e) Osor (foto: V. Benvin); f) istočni predio Osora (prema: Faber, A., 1980, Sl. 12, 7; foto: F. Pavić, Arheološka zbirka Osor).

¹²⁸ Usp. bilj. 114, 115, 121, 122; De Juliis smatra da se ovakav motiv girlandi nastavlja i u Dauniju II. Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 51 1977, TAV. XXXIII, 103, XXXV, 40, XLVIII, 214; YNTEMA, D., 228, Fig. 209, 40. Oba nalaza su površinska.

¹²⁹ Zahvaljujem Zrinki Ettinger Starčić iz Arheološke zbirke u Osoru na uvid ove vrste građe.

¹³⁰ YNTEMA, D., 1990, 250 - 260.

¹³¹ DE JULIIS, E. M., 1977, 38 - 55.

3.1.3. Sv. Petar

Batović spominje otočić Sv. Petra na kojem su nađeni ulomci daunijske keramike s geometrijskim ukrasima.¹³² Nažalost, materijal nije publiciran, no unatoč tome se redovito nalazi na kartama distribucije daunijske mat slikane keramike.¹³³ Nažalost, o konkretnijem tipološko-kronološkom određenju se ne može ništa reći.

3.2. Sjeverna Dalmacija

Na prostoru sjeverne Dalmacije navodi se šesnaest lokaliteta na kojima je pronađena daunijska keramika. Nađena je većinom u naseljima poput Nina, Vira, Zadra, Beretinove gradine u Radovinu, Gradine u Zemuniku Donjem, Vrčeva kod Gorice, Gradine u Nadinu, Čosine gradina u Jagodnji Gornjoj, Garmenjaka u Barotulu, Kostelja kod Pakoštana, Čelinke u Dragama, Gradine u Murteru, Male gradine u Stankovcima, Budima u Posedarju i Bribiru,¹³⁴ osim iznimnih primjeraka koji su nađeni u grobovima u Ninu i Zatonu.¹³⁵

Predmetna građa je većim dijelom nepublicirana, posebno u slučaju Zadra i Nina s velikom količinom takve keramike, a za pojedine lokalitete poput Budima u Posedarju i Male gradine u Stankovcima postojanje takve keramike se tek navodi bez konkretnijih podataka o oblicima, ukrasima, odnosno dataciji pronađenog importiranog posuđa.¹³⁶

3.2.1. Vir

Otok Vir, odnosno Ura (*Ueru*) nalazi se u blizini Nina i Privlake te je okružen otocima Planik, Pag, Olib, Ist, Molat, Sestrunj, Rivanj i Ugljan. Zahvaljujući povoljnom položaju bio je pogodan za trgovinu i život o čemu svjedoče gradina smještena na brežuljku Sv. Juraj, Gradina u

---

¹³² BATOVIĆ, Š., 2003, 307.

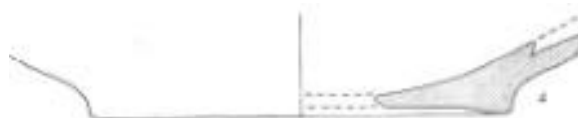
¹³³ BATOVIĆ, Š., 1973 a, KARTA 12; 1973 b, 407, KARTA 2; LISIČAR, P., 1973, 25; DE JULIIS, E. M., 1977, KARTA C; MIHOVILIĆ, 2001, 84, Sl. 70; MATOŠEVIĆ, D., MIHOVILIĆ, K., 2004, KARTA 2; PRELOŽNIK, A., 2006, 23; TURK, P., MURGELJ, I., 2008 (2010), 166., Sl. 10, 170, Sl. 12; CESTNIK, V., 2009, 32, Sl. 13.

¹³⁴ ČELHAR, M., BORZIĆ, I., 2016, 72., 73, Sl. 2.

¹³⁵ BATOVIĆ, Š., 1987 a, T. XXXVIII, 1., T. XXXIX, 8; BLEČIĆ KAVUR, M., PODRUG, E., 2014, 52, Sl. 8., 67, Sl. 16.

¹³⁶ BATOVIĆ, Š., 1973 a, KARTA 12; DE JULIIS, E. M., 1977, KARTA C; BATOVIĆ, Š., 2003, 307; 1973 a KARTA 12; ČELHAR, M., BORZIĆ, I., 2016, 73, Slika 2.

Gaju, naselje u uvali Smratine u Lozicama te grobni humci na prostoru Gračić - Križice - Gajine. Pretpostavlja se da naziv *Ueru* se odnosio na spomenuto gradinsko naselje na brežuljku Sv. Juraj.¹³⁷ Vrijedi spomenuti ulomak prstenastog dna daunijskog loptastog kratera (Sl. 11) nađenog na humku spomenutog brežuljka Križice¹³⁸ koji se po Š. Batoviću može smjestiti u 6. st. pr. Kr.¹³⁹ Prema navedenoj autorovoj dataciji i skici, ulomak bi odgovarao u Ofanto subgeometrijskoj I ili IIA fazi po D. Yntemi, odnosno u subgeometrijskoj daunijskoj I ili II fazi po E. M. Dejuliisu.¹⁴⁰

Slika 11. Ulomak dna daunijskog kratera iz Vira, brežuljak Križica (prema: Batović, Š., 1973 a, T. LXX, 4)

3.2.2. Nin

Današnje ime Nina razvilo se iz naziva *Aenona* koje je predrimskog podrijetla vezano uz osnutak liburnskog naselja.¹⁴¹ Liburni u 9. st. pr. Kr. podižu naselje na području današnjeg Nina, a pretpostavlja se da je osnovan u istome periodu kada su osnovani Zadar, Bribir te Radovin. Boljem razumijevanju gospodarskog, trgovačkog, političkog i kulturnog razvoja Liburna pripomogli su brojni grobni nalazi pomoću kojih se uspjelo utvrditi da je život u Ninu neprekidno trajao od 9. do 1. st. pr. Kr.¹⁴² Najbrojniji nalazi daunijske mat slikane keramike potječu iz naseobinskih konteksta, no Nin je uz Zaton i jedini lokalitet na kojem je zabilježena pojava prilaganja ove keramičke vrste u grobove.

Najstariji nalazi ove vrste keramike pronađene u Ninu vežu se uz daunijsku srednjogeometrijsku fazu, odnosno geometrijsku protodaunijsku fazu¹⁴³ od kojih je jedanaest publicirano ili izloženo u prapovijesnom postavu Arheološkog muzeja u Zadru¹⁴⁴. Svi ulomci

¹³⁷ BATOVIĆ, Š., 1973 a, 33.

¹³⁸ BATOVIĆ, Š., 1973 a, 109.

¹³⁹ BATOVIĆ, Š., 1973 a, 128, T. LXX, 4

¹⁴⁰ Usp. bilj. 114, 115, 130, 131.

¹⁴¹ BATOVIĆ, Š., et al. 1986, 3.

¹⁴² BATOVIĆ, Š., et al. 1986, 18 - 19.

¹⁴³ Usp. bilj. 120, 122.

¹⁴⁴ Zahvaljujem se Nataliji Čondić iz Arheološkog Muzeja u Zadru na uvid u spomenutu građu.

moгу se pripisati kraterima. Obod je sačuvan na četiri fragmenta (Sl. 12, a - d), a od njih valja istaknuti obod ukrašen girlandama koji se oblikom može usporediti obodom kratera iz Arpija (Sl. 12, a).¹⁴⁵ Navedeni primjerci imaju manje ili više očuvano tijelo posuda na koji se prepoznaju sljedeći ukrasi: cik-cak linije, omeđene većim brojem horizontalnih linija i jednom trakom (Sl. 12, b)¹⁴⁶, motiv šrafiranog trokuta (Sl. 12, c) te šrafirani cik-cak motivi omeđenim dvama tamnosmeđim trakama (Sl. 12, d)¹⁴⁷. Spomenuti motivi su bili karakteristični za ovu fazu, a karakteristični motiv ove faze svakako je i motiv klepsidre.¹⁴⁸ Njega imamo na dva fragmenta iz Nina (Sl. 12, e, f).¹⁴⁹ Osim toga, javljaju se i motivi rombova, cik-cak linija, valovnica, mrežnim motivima te crnih traka i linija,¹⁵⁰ na devet ulomaka za koje se pretpostavlja da pripadaju jednom krateru (Sl. 12, h)¹⁵¹. Slično su ukrašena još dva ulomaka (Sl. 12, g, i).¹⁵² Poznate su tek dvije ručke iz ove faze (Sl. 12, j, k), jedna je ukrašena motivima trokuta, a dio njezine stijenke je ukrašen mrežnim motivom omeđenim trakama i linijama, dok je druga ukrašena horizontalnim i vertikalnim linijama, a manji očuvani dio stijenke jednom trakom i dvama linijama.¹⁵³

---

¹⁴⁵ Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXIII, 100., TAV. LVI; YNTEMA, D., 1990, 222. Fig. 203, 22., 224, Fig. 204.

¹⁴⁶ ČELHAR, M., VUJEVIĆ, D., 2013, 25, Kat. A 11.

¹⁴⁷ BATOVIĆ, Š., 1973 b, 412, Fig. 10; Yntema spominje primjere na Sl. 9, c, h u svojoj knjizi te ih smješta u daunijsku srednjogeometrijsku fazu i uspoređuje ih s ornamentikom srednjogeometrijske faze Salenta i Bradana. (YNTEMA, D., 1990, 50 - 51., Fig. 33 - 34., 147, Fig. 129., 221, f). Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXVIII, 26, 29., TAV. XXIX, 36., TAV. XXX, 47., TAV. XXXI, 69, 70, 76., TAV. XXXII, 83, 84, 85, 88; YNTEMA, D., 222, Fig. 203, 1, 4, 5, 6, 8, 10.

¹⁴⁸ Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXIX, 37; YNTEMA, D., 1990, 222, Fig. 203, 9.

¹⁴⁹ BATOVIĆ, Š., 1970, T. VI, 3; KOLEGA, M., 2012/2013, 326, T. 14, 38.

¹⁵⁰ Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXVIII, 1, 26, 29., TAV. XXIX, 27., TAV. XXX. 51, 61, 62., TAV. XXXI, 66, 67, 76, 79, 80; YNTEMA, D., 1990, 222, Fig. 203, 1, 11, 12, 19, 23.

¹⁵¹ BATOVIĆ, Š., 1973 b, fig. 12.

¹⁵² ČELHAR, M., VUJEVIĆ, D., 2013, 25, Kat. A12; KOLEGA, M., 2012/2013, T. 14, 37.

¹⁵³ Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXX, 51., TAV. XXXI, 66, 77., TAV. XXXII, 82; YNTEMA, D., 1990, 222, Fig. 203, 10, 20.

a)

b)

c)

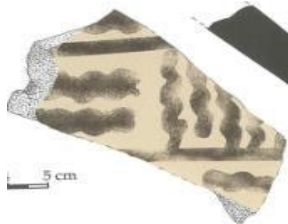
d)

e)

f)

g)

h)

i)

j)

k)

Slika 12. Sjevernoapulska/daunijska srednjogeometrijska keramika iz Nina: a) hram (Foto: F. Pavić, Prapovijesni postav, Arheološki muzej u Zadru), b) Sv. Križ, (prema: Čelhar, M., Vujević D., 2013, 25, Kat: A 11), c) Hram, (Foto: F. Pavić, Prapovijesni postav, Arheološki muzej u Zadru), d) hram, (Foto: F. Pavić, Prapovijesni postav, Arheološki muzej u Zadru), e) Sv. Križ, (prema: Š. Batović, 1970, T. VI, 3), f) Ploče, (prema: Kolega, M., 2012/2013, 326, T. 14, 38), g) Ploče, (prema: Kolega, M., 2012/2013, 326, T. 14, 37), h) hram, (prema: Batović, Š., 1973 b, fig. 12), i) Sv. Križ, (prema: Čelhar, M., Vujević D., 2013, 25, Kat: A12), j) Sv. Križ, (Foto: F. Pavić, prapovijesni postav, Arheološki muzej u Zadru), k) Hram, (Foto: F. Pavić, Prapovijesni postav, Arheološki muzej u Zadru).

Najcjelovitiji, a ujedno i najprezentativniji primjer za daunijsku kasnogeometrijsku fazu, odnosno geometrijsku protodaunijsku fazu,¹⁵⁴ vrčić je kruškolikog tijela i vertikalne ručke koji je pronađen u grobu 86, a Š. Batović ga smješta između 8. i 7. st. pr. Kr (Sl. 13, a)¹⁵⁵. Gornja polovica tijela je ukrašena tamnosmeđim trakama, motivom međusobno spojenih kukica te rombovima ispunjenim točkama.¹⁵⁶ Osim vrča, ostalih deset poznatih fragmenata mogu se pripisati kraterima. Među njima su dva izvijena oboda (Sl. 13, b, c),¹⁵⁷ na kojima se ne može utvrditi jesu li ukrašena girlandama, a na tijelu nose motiv meandra, riblje kosti te trakama i linijama¹⁵⁸. Motiv riblje kosti još je vidljiv na ulomku kratera (Sl. 13, d). Osim navedenog ulomka, postoje još četiri ulomka kratera (Sl. 13, e, f, g, h)¹⁵⁹ koji su ukrašeni raznim motivima kao što su: međusobno spojene kuke, N motiv, cik-cak linija, viseći trokuti, motiv svastike te trake i linije¹⁶⁰.

Značajna distinktivna odlika ove faze su ručke s diskoidnom pločicom pri vrhu. Iz Nina imamo dva primjerka od kojih je jedna pločica ukrašena motivom koncentričnih kružnica unutar kojih se nalazi motiv svastike (Sl. 13, i). Druga pločica je ukrašena motivom križa, dok je ručka ukrašena motivom trokuta i tankim linijama te se na ostatku stijenke mogu razaznati linije i traka (Sl. 13, j).¹⁶¹ Još jedna diskoidna pločica (Sl. 13, k) ukrašena križnim motivom aplicirana je na obodu posude¹⁶² ukrašenom tamnosmeđim crticama, dok je ostatak stijenke ukrašen mrežnim te polušatorastim motivima¹⁶³.

---

¹⁵⁴ Usp. bilj. 121, 122.

¹⁵⁵ Usp. bilj. 112 i 113; LISIČAR, P., 1973, T. XVIII, 68; BATOVIĆ, Š., et al. 1986, 45, 1; 1987 a, T. XXXVIII, 1; ČONDIĆ, N., VUKOVIĆ, M., 2017, 53.

¹⁵⁶ Usp. ukrase kod: E. M., DE JULIIS, 1977, TAV. XXVIII, 4., TAV. XXIX, 40., TAV. XXX, 52; YNTEMA, D., 1990, 228, Fig. 209, 24, 27.

¹⁵⁷ BATOVIĆ, Š., 1970, T. VI, 2; Yntema spominje navedeni primjerak te ga smješta u ovu fazu. YNTEMA D., 1990, 231, bilj. 284.

¹⁵⁸ Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXVIII, 2, 3, 7, 8, 23., TAV. XXIX, 33, 38, 39, 42, 43; YNTEMA, D., 1990, 228, Fig. 209, 1 - 6, 11, 29, 31, 32.

¹⁵⁹ BATOVIĆ, Š., 1973 b, Fig. 11., Fig. 13; Yntema spominje navedene ulomke u svome dijelu te ih i on smješta u navedenu fazu. YNTEMA, 1990, 231, bilj. 284.

¹⁶⁰ Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXVIII, 1, 6, 19, 20, 25, 26, 29., TAV. XXIX, 27, 30, 40., TAV. XXX, 52, 54, 55, 56, 57., TAV. XXXI, 73, 76; YNTEMA, D., 1990, 228, Fig. 209, 20, 26, 27, 36, 37.

¹⁶¹ BATOVIĆ, Š., 1970, T. VI, 1. Usp. bilj. 154.

¹⁶² BATOVIĆ, Š., 1987 a, XXXVI, 1.

¹⁶³ Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, XXXI, 66., TAV. XXXII, 86, 87., TAV. XXXIII, 102; YNTEMA, D., 1990, 222, Fig. 203, 7, 10, 21; Temeljem navedenih ukrasa ovaj ulomak bi se mogao smjestiti u daunijsku srednjogeometrijsku fazu. YNTEMA, D., 1990, 222, Fig. 203, 7, 10.

a)

b)

c)

d)

e)

f)

g)

h)

i)

j)

k)

Slika 13. Sjevernoapulska/kasnogeometrijska keramika iz Nina: a) Grob 86 (Foto: F. Pavić, Prapovijesni postav, Arheološki muzej u Zadru), b) Hram (Foto: F. Pavić, Prapovijesni postav, Arheološki muzej u Zadru), c) Sv. Križ (prema: Batović, Š., 1970, T. VI, 2), d) Hram (Foto: F. Pavić, Prapovijesni postav, Arheološki muzej u Zadru) e) Hram (prema: Batović, Š., 1973 b, 412, fig. 11), f - h) Hram (Foto: F. Pavić, Prapovijesni postav, Arheološki muzej u Zadru), i) Nin (Foto: F. Pavić, Prapovijesni postav, Arheološki muzej u Zadru), j) Sv. Križ (Foto: F. Pavić, Prapovijesni postav, Arheološki muzej u Zadru), k) Hram (Foto: F. Pavić, Prapovijesni postav, Arheološki muzej u Zadru).

Isto kao i u slučaju s keramikom prethodne faze, i u dostupnom repertoaru Ofanto subgeometrijske I, odnosno subgeometrijske daunijske I faze¹⁶⁴ u Ninu najcjelovitije je očuvan daunijski vrč. Potječe iz groba 23 iz nekropole u Ninu.¹⁶⁵ Vrč je spušenog vrećastog trbuha s visoko uzdignutom trakastom drškom koja se oštro lomi te povezuje rame s obodom posude (Sl. 14, a).¹⁶⁶ Ručka je bikromno ukrašena različitim tamnosmeđim ornamentalnim dodatcima, kao što je motiv romba ukrašen šahovskim poljem te omeđen tamnosmeđim i crvenim linijama i jednom tamnosmeđom trakom ispod koje se nalazi motiv zupčanika. Obod je ukrašen dvama paralelnim linijama, dok se ispod oboda horizontalno prostiru motiv zupčanika i svastike unutar polja omeđenog dvama tamnosmeđim trakama. Unutar iduće zone može se razaznati niz rombova ispunjenim točkama koji su flankirani dvama rombovima podijeljenih u četvrtine od kojih su dva polja ukrašena točkama, a ostala dva su prazna. Ispod navedenih motiva prostire se široka tamnosmeđa traka ispod koje se pri dnu nalazi veliki motiv romba ukrašen šahovskim poljem omeđenim okomitim tamnosmeđim i crvenim linijama te flankiranim dvama koncentričnim kružnicama te okomitim crnim trakama i linijama. Temeljem navedenog vrč bi se mogao odrediti u A seriju ornamentalne sheme.¹⁶⁷ Vrijedi spomenuti da je dno vrča ukrašeno motivom koncentrične kružnice, unutar koje se nalazi motiv križa (Sl. 14, a).¹⁶⁸ Slično je ukrašen još jedan daunijski vrč (Sl. 14, b) s motivom rombova ispunjenih točkama, romбом ukrašenim mrežastim motivom te horizontalnim i vertikalnim tamnosmeđim trakama i linijama.¹⁶⁹

Vrijedi još spomenuti daunijski krater na visokoj nozi s koso izvijenim obodom i vertikalnim ručkama (Sl. 14, c) kojeg Š. Batović smješta u period između 6. - 5. st. pr. Kr.¹⁷⁰

---

¹⁶⁴ Usp. bilj. 114, 115.

¹⁶⁵ BATOVIĆ, Š., 1972; 1986, 26; 1987 a, T. XXXIX, 8; BLEČIĆ KAVUR, M., PODRUG, E., 2014, 52, Sl. 8; ČELHAR, M., BORZIĆ, I., 2016, 74, Sl. 3.

¹⁶⁶ BATOVIĆ, Š., 1966, 61, Sl. 7, 1; 1969 a, Sl. 13; LISIČAR, P., 1973, T. XVIII, 66; SUIĆ, M., 1981, 101, 2; BATOVIĆ, Š., et al. 1986, 46; BATOVIĆ, Š., 1987 a, T. XXXIX, 8; ČONDIĆ, N., VUKOVIĆ, M., 2017, 54; Po novijoj reinterpetaciji, Blečić Kavur i Podrug spomenuti vrč iz Nina, koji se općenito u literaturi datira u 6. st. pr. Kr., smještaju u drugu polovicu 7. st. pr. Kr. ali to i dalje ne mijenja činjenicu da on pripada navedenoj fazi. PODRUG, E., BLEČIĆ KAVUR, M., 2014, 53 - 54.

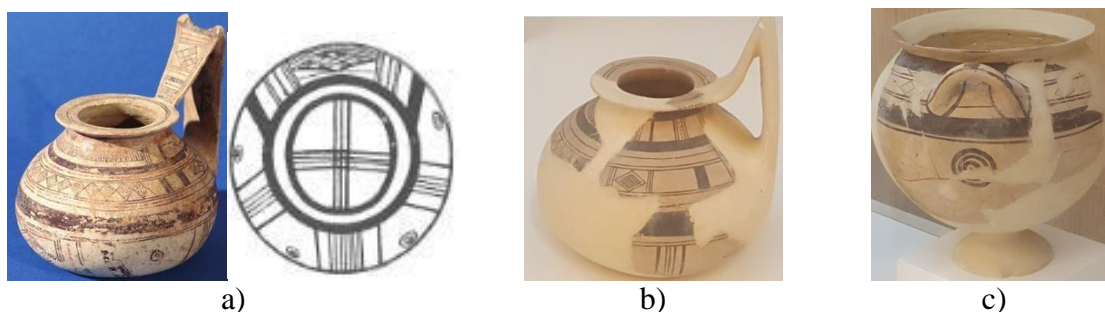
¹⁶⁷ Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXIV, 16, 21., TAV. XXXV, 23, 24, 25, 32 34, 35, 36, 37, 38; YNTEMA, D., 1990, 240, Fig. 220, 5, 7, 18, 19, 20, 23, 24, 35.

¹⁶⁸ BATOVIĆ, Š., 1965, Abb. 17, 1; Čelhar i Borzić napominju kako gotovo u nijednoj publikaciji nisu objavljeni ukrasi dna posuda. ČELHAR, M., BORZIĆ, I., 2016, 76, bilj. 58.

¹⁶⁹ LISIČAR, P., 1973, 26., T. XVIII, 65. Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXV, 23; YNTEMA, D., 1990, 240, Fig. 220, 5, 7, 34.

¹⁷⁰ LISIČAR, P., 1973, T. XVIII, 63; BATOVIĆ, Š., et al. 1986, 45, 2.

Gornji dio posude ukrašen je dvjema horizontalnim trakama. Između njih se nalaze po dvije horizontalne linije unutar kojih je izveden ukras niza rombova ispunjenih točkama. Konačno, ispod donje trake nalazi se još jedna horizontalna linija koja uokviruje ovu horizontalnu dispoziciju ornamentalne sheme.¹⁷¹ Ostatak kratera je neukrašen s izuzetkom motiva koncentričnih kružnica smještenog na donjem dijelu kratera. Prema navedenoj ornamentici moglo bi se pretpostaviti da navedeni krater pripada B seriji ornamentalne sheme.¹⁷²

Slika 14. Ofanto subgeometrijska I keramika iz Nina: a) Grob 23 (Čelhar, M., Borzić, I., 2016, 74, Slika 3; Batović, Š. 1965, abb 17, 1), b - c) Sv. Križ (Foto: F. Pavić, Prapovijesni postav, Arheološki muzej u Zadru).

Od potpunijih i sačuvanijih primjera Ofanto subgeometrijske IIA, odnosno subgeometrijske daunijske II faze¹⁷³ u Ninu izdvaja se askos globularnog tijela s izduženim grlom i ovalnim obodom, dok se sa suprotne strane nalazila cjediljka (Sl. 15, a).¹⁷⁴ Obod je ukrašen girlandama popraćenim s tankim paralelnim linijama, dok se na vratu nalazi metopa unutar koje je motiv romba ukrašen okomitim linijama i trakama. Tijelo askosa je ukrašeno paralelnim širokim i tankim trakama i linijama te rombom koji se nalazi unutar metope. Iz navedenog romba odnosno iz njegovih kutova proizlaze tanke linije koje se spajaju s trakama i linijama koje omeđuju spomenuti romb.¹⁷⁵ Prema iznesenoj ornamentici, ovaj primjerak može se smjestiti u ornamentalnu B shemu navedene faze.¹⁷⁶

¹⁷¹ Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXV, 23, 34, 35, 36, 37, 38; YNTEMA, D., 1990, 240, Fig. 220, 5, 7, 34, 35.

¹⁷² YNTEMA, D., 1990, 239, Fig. 219 b.

¹⁷³ Usp. bilj. 130, 131.

¹⁷⁴ BATOVIĆ, Š., 1969 a, Sl. 12; 1972; LISIČAR, P., 1973, T. XVIII, 64; SUIĆ, M., 1981, 100, 101, Sl. 1; BATOVIĆ, Š., et al. 1986, 29.

¹⁷⁵ Usp. ukrase kod: YNETMA, D., 1990, 254, Fig. 233, 16, 20, 22, 38.

¹⁷⁶ Usp. ukrase kod: YNTEMA, D., 1990, 252, Fig. 232, b1, b2.

Bolje očuvan i karakterističan primjerak za navedenu fazu je fragment tijela daunijskog kratera sa životinjskom protomom (Sl. 15, b). Glava je crvene boje, dok su oči oslikane tamnosmeđom bojom. Okružena je dvama tamnosmeđim trakama i jednom crvenom pa time zajedno sačinjavaju motiv koncentrične kružnice.¹⁷⁷ Glava je ujedno flankirana rombovima ispunjenim točkama.¹⁷⁸ Ispod glave se prostiru crne i crvene horizontalne trake.

Osim ovih reprezentativnih primjeraka vrijedi još spomenuti dva ulomka koso izvijenog oboda i dijela stijenke daunijskog kratera globularnog tijela (Sl. 15, c, d).¹⁷⁹ Jedino što se može vidjeti je tamnosmeđa traka koja se horizontalno prostire ispod oba oboda. Četiri ulomka tijela koja pripadaju daunijskom krateru su ukrašena motivom trokuta ispunjenim crvenim točkama (Sl. 15, e), crvenim trokutom (Sl. 15, f), raznim tamnosmeđim i crvenim trakama i linijama (Sl. 15, g) te snopom paralelnih linija koje možda oblikuju motiv trokuta (Sl. 15, h).¹⁸⁰ Posljednji ulomak atribuiran ovoj fazi je fragment vertikalne ručke i dijela stijenke daunijskog kratera koji su ukrašeni tamnosmeđim i crvenim trakama (Sl. 15, i).

---

¹⁷⁷ Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XL, 94, 96, 104, 105, TAV. XLI, 111, 113, 118; YNTEMA, D., 1990, 252, Fig. 232, a, b1, b2, 254, Fig. 233, 36.

¹⁷⁸ Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXVII, 28., TAV. XXXVIII, 47, 49; YNTEMA, D., 1990, 254, Fig. 233, 1, 4, 16.

¹⁷⁹ KOLEGA, M., 2012/2013, T. 13, 33, 35.

¹⁸⁰ KOLEGA, M., 2012/2013, 291., T. 13, 34, T. 14, 39, 40; ČELHAR, M., VUJEVIĆ, D., 2013, Kat: A13.

Slika 15. Ofanto subgeometrijska IIA keramika iz Nina: a) Zbirka Snjegovoj (prema: Suić, M., 1981, 101, 1; Foto: F. Pavić, Prapovijesni postav, Arheološki muzej u Zadru), b) Hram (Foto: F. Pavić, Prapovijesni postav, Arheološki muzej u Zadru), c - f) Ploče (prema: Kolega, M., 2012/2013, T. 13, 33 - 35; T. 14, 39), g) Sv. Križ (Čelhar, M., Vujević, D., 2013, Kat: A13), h) Ploče, (prema: Kolega, M., 2012/2013, T. 14, 40), i) Sv. Križ, (foto: F. Pavić, Prapovijesni postav, Arheološki muzej u Zadru).

3.2.3. Zaton

Zaton je lokalitet u blizini Nina i u antičko doba upravo se tu nalazila ninska luka.¹⁸¹ Istraživanjem nekropole pod humcima u grobu 2 pronađen je vrč vrećastog oblika spušenog trbuha (Sl. 16) kojeg se može povezati s vrčevima iz grobova pronađenih u Ninu.¹⁸² Obod je ukrašen dvama paralelnim linijama. Ispod oboda horizontalno se prostire prva zona između dvaju

¹⁸¹ BUOVAC, M., 2017, 60.

¹⁸² LISIČAR, P., 1973, T. XVIII, 67; BLEČIĆ KAVUR, M., PODRUG, E., 2014, 67, Sl. 16, 1.

traka koja je ukrašena motivom zupčanika, te okomitim linijama i trakama. Druga zona omeđena tankim linijama ukrašena je jednim rombom podijeljenim u četiri polja od kojih su dva prazna, a druga dva su moguće šrafirana te nizom rombova ispunjenih točkama horizontalnim linijama i šahovskim poljem. Ispod druge zone prostire se široka tamnosmeđa traka ispod koje je pri dnu vrča vidljiv motiv koncentričnih kružnica omeđenih tankim linijama te trakama.¹⁸³ Temeljem navedenih motiva vrč spada u Ofanto subgeometrijsku I fazu ornamentalne B serije po D. Yntemi, odnosno subgeometrijsku daunijsku I fazu po E. M. De Juliisu.¹⁸⁴

Slika 16. Ofanto subgeometrijski I vrč iz Zatona (Blečić Kavur, M., Podrug, E., 2014, 67, Sl. 16, 1; foto: F. Pavić, Prapovijesni postav, Arheološki muzej u Zadru)

3.2.4. Radovin - Beretinova gradina

Beretinova gradina nalazi se dvadesetak kilometara zapadno od Zadra. Lokalitet je to na kojem je prvi put utvrđen stratigrafski slijed od željeznog do kraja rimskog doba.¹⁸⁵ Od brojnih nalaza nađenih na Beretinovoj gradini za nas je najbitnija daunijska keramika s geometrijskim ukrasom iz južne Italije. Š. Batović navedenu keramiku smješta u period između 8. i 7. st. pr. Kr. iako treba istaknuti da nijedan primjerak nije objavljen.¹⁸⁶ Zbog toga nije moguće sa sigurnošću odrediti kojoj fazi ili fazama daunijske keramike pripadaju, iako se sudeći prema navedenoj dataciji može pomišljati na daunijsku srednjegeometrijsku, kasnogeometrijsku i Ofanto subgeometrijsku I fazu po D. Yntemi, odnosno geometrijsku protodaunijsku i subgeometrijsku daunijsku I fazu po E. M. De Juliisu.¹⁸⁷

¹⁸³ Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXIV, 21., TAV. XXXV, 34, 35, 36, 37, 38; YNTEMA, D., 1990, 240, Fig. 220, 7, 10, 11, 18, 19, 20, 23, 24, 35.

¹⁸⁴ Usp. bilj. 114, 115, 166. Usp. ukras kod: YNTEMA, D., 239, Fig. 219 b.

¹⁸⁵ BATOVIĆ, Š., 1968 b, 57., 66 - 68.

¹⁸⁶ BATOVIĆ, Š., 1968 b, 58., 61,

¹⁸⁷ Usp. bilj. 114, 115, 120, 121, 122.

3.2.5. Zadar

Tijekom željeznog doba Zadar je bio jedno od najvažnijih kulturnih i trgovačkih liburnskih središta. Brojni nalazi nađeni na prostoru poluotoka upućuju da su taj prostor Liburni naselili najranije u 9. st. pr. Kr. Teško je dobiti konkretnije podatke o prapovijesnim slojevima na poluotoku iz razloga što većina tih slojeva danas leži ispod razine stajaće vode, kao i zbog kontinuirane naseljenosti, pri čemu su mlađi građevinski zahvati često i uništili starije slojeve. Kulturna stratigrafija na prostoru zadarskog poluotoka doseže dubinu od oko 5 m, a liburnskom razdoblju pripadaju najniži slojevi debljine od oko 20 do 80 cm. U tim slojevima našla se obilna količina fragmenata daunijske keramike s geometrijskim ukrasom koja se uvozila u periodu između 8. i 5. st. pr. Kr., kako se često spominje u raznim člancima i izvještajima s istraživanja. Iznimno mala količina te građe je publicirana, a tek 2017. godine je napravljen iskorak u tom pogledu s objavom veće količine daunijske mat slikane keramike.¹⁸⁸

Kao u Ninu, i u Zadru se najstariji nalazi ove keramike vezuju za daunijsku srednjogeometrijsku, odnosno geometrijsku protodaunijsku fazu¹⁸⁹ te je od te faze objavljeno i izloženo u Arheološkom muzeju u Zadru dvanaest ulomaka¹⁹⁰. Devetero njih ostatci su trbuha koji pripadaju uglavnom kraterima, od koji je jedan oslikan tamnosmeđim kosim paralelnim linijama smještenim između dviju horizontalnih traka (Sl. 17, a)¹⁹¹, dok su ostalih osam oslikani prvenstveno cik-cak motivima (Sl. 17, b - i).¹⁹² Osim navedenih ulomaka, objavljene još dvije ručke posuda (Sl. 17, j - k), od kojih je jedna trakasta ručka vertikalnog položaja s dijelom stijenke ukrašena horizontalnim linijama, dok joj je stijenka ukrašena cik -cak linijama i motivom trokuta (Sl. 17, j).¹⁹³ Druga ručka je horizontalnog smjera te kružnog presjeka pri čemu je ukrašena tamnosmeđom linijom i cik-cak linijama (Sl. 17, k).¹⁹⁴

---

¹⁸⁸ BATOVIĆ, Š., 1964, 105 - 116; 1968 a, 171 - 177; LISIČAR, P., 1973, 3 - 29; ČONDIĆ, N., VUKOVIĆ, M., 2017; PEŠIĆ, M., 2017, 15 - 25.

¹⁸⁹ Usp. bilj. 120, 122.

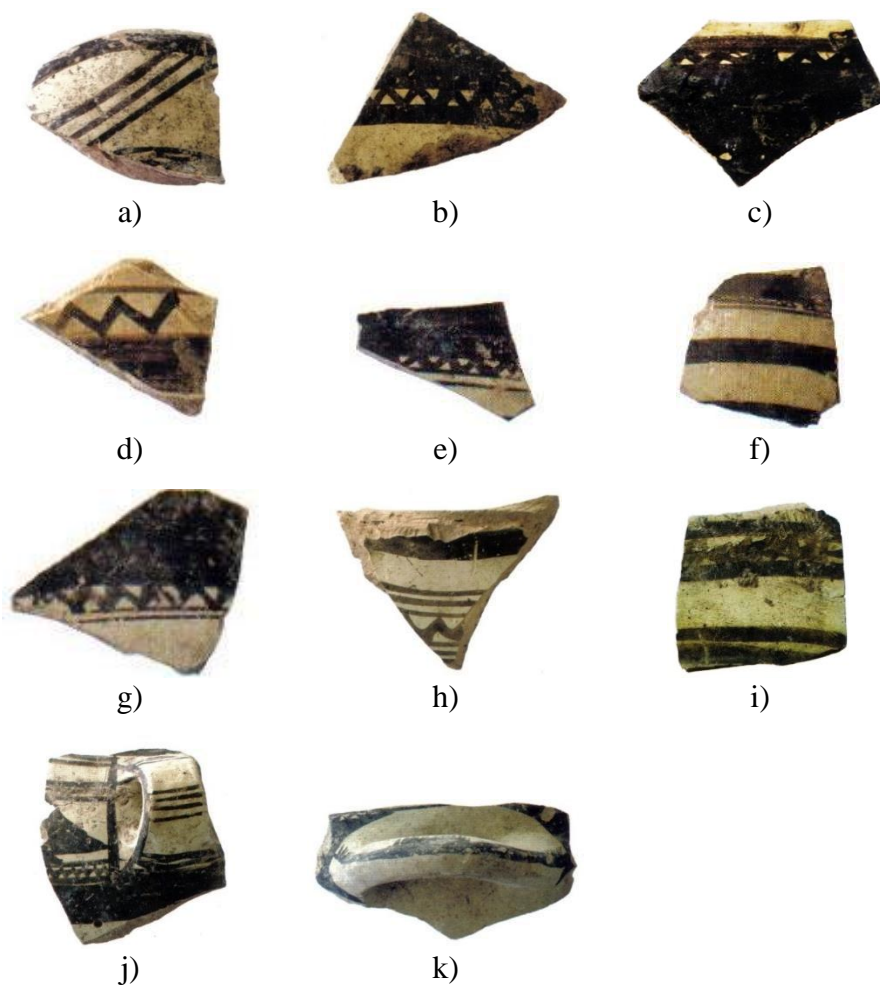
¹⁹⁰ Usp. bilj. 144.

¹⁹¹ ČONDIĆ, N., VUKOVIĆ, M., 2017, 74, Sl. 1.

¹⁹² ČONDIĆ, N., VUKOVIĆ, M., 2017, 74, Sl. 2, 3., 75, Sl. 1, 2, 3, 4., 76, Sl. 1, 3. Usp. ukrase kod: DE JULIIS E. M., 1977, TAV. XXVIII, 1, 26, 29., TAV. XXIX, 27., TAV XXXI, 76; YNTEMA, D., 1990, 222, Fig. 203, 1.

¹⁹³ ČONDIĆ, N., VUKOVIĆ, M., 2017, 76, Sl. 2.

¹⁹⁴ ČONDIĆ, N., VUKOVIĆ, M., 2017, 77, Sl. 1. Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXVIII, 26, 29., TAV. XXIX, 27, 35., TAV. XXXI, 76, 77., TAV. XXXII, 82; YNTEMA, D., 1990, 222, Fig. 203, 1, 3.

Slika 17. Sjevernoapulska/daunijska srednjogeometrijska keramika iz Zadra: a - d) Dvorište Bogoslovnoga sjemeništa (prema: Čondić, N., Vuković, M., 74, 1 - 3; 75, 1), e - g) Sjeverni trijem kapitolija (prema: Čondić, N., Vuković, M., 75, 2 - 4), h) Katedrala, kapela sv. Stošije (prema: Čondić, N., Vuković, M., 76, 1), i - k) Sjeverni trijem kapitolija (prema: Čondić, N., Vuković, M., 76, 2 - 3., 77, 1),

Iz daunijske kasnogeometrijske faze po D. Yntemi, odnosno geometrijske protodaunijske faze po E. M. De Juliisu, publicirano je ili izloženo devet primjeraka koji se mogu smjestiti u period između 8. i 7. st. pr. Kr.¹⁹⁵ Osam fragmenata pripadaju kraterima, dok je kod jednog riječ o ručki, na osnovi oblika i dimenzija, vjerojatno vrča (Sl. 18, a). Ona je ukrašena horizontalnim paralelnim linijama. Kao i na drugim lokalitetima znatno su brojniji krateri. Sačuvana su četiri izvijena oboda kratera (Sl. 18, b, c, d, e)¹⁹⁶ ukrašena girlandama¹⁹⁷. Uz jedan od navedenih oboda

¹⁹⁵ Usp. bilj. 120, 122, 144.

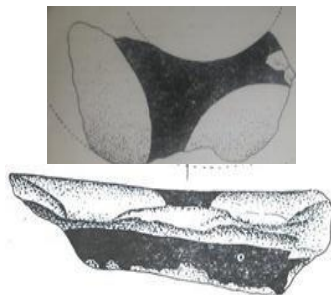
¹⁹⁶ BATOVIĆ, Š., 1964, 113, Sl. 1, 2; ČONDIĆ, N., 2017, 78, 1, 3.

¹⁹⁷ Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXIII, 101, 103; YNTEMA, D., 1990, 228, Fig. 209, 39, 40.

sačuvano je više dijelova posude (Sl. 18, d), uključujući i ručku s diskoidnom pločicom.¹⁹⁸ Tijelo je ukrašeno motivima klepsidri koje se horizontalno prostiru ispod oboda.¹⁹⁹ Pored navedenog motiva izrazita karakteristika ove faze je upravo trakasta ručka koja je ukrašena motivom trokuta, dok je na samom vrhu već spomenuta diskoidna pločica ukrašena križnim motivom.²⁰⁰ Iz Zadra je poznata gotovo istovjetna ručka (Sl. 18, f), gotovo identično ukrašena, a može se pretpostaviti da je imala diskoidnu pločicu prema proširenju na vrhu ručke gdje je odlomljena.²⁰¹ Kod ostalih ulomaka riječ je o fragmentima tijela posuda ukrašenih tamnosmeđom širokom trakom i ostatkom koncentrične kružnice (Sl. 18, g),²⁰² tamnosmeđim okomitim i vodoravnim trakama i linijama (Sl. 18, h)²⁰³ ili pak motivom rombova čija je površina ispunjena jednom točkom, cik-cak linijama te trakama i linijama (Sl. 18, i)²⁰⁴.

a)

b)

c)

¹⁹⁸ Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. I, 6, 7; YNTEMA, D., 1990, 227, Fig. 208, 8A, 8B.

¹⁹⁹ Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXIX, 37; YNTEMA, D., 1990, 222, Fig. 203, 9.

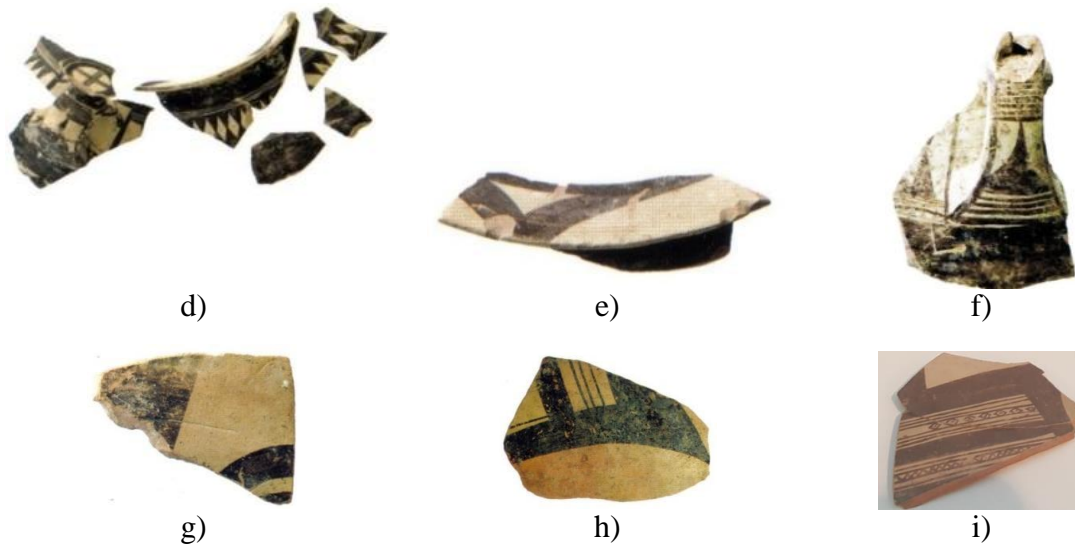
²⁰⁰ Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXI, 77., TAV. XXXII, 82., TAV. XXXIII, 98.

²⁰¹ ČODNIĆ, N., VUKOVIĆ, M., 2017, 78, Sl. 2.

²⁰² ČODNIĆ, N., VUKOVIĆ, M., 77, Sl. 2. Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXII, 92, 93; YNTEMA, D., 1990, Fig. 209, 33.

²⁰³ Iako Čondić i Vuković u svojoj publikaciji svrstavaju navedeni ulomak u kasnogeometrijsku fazu, oblik ukrasa podsjeća na motiv pregače ili trapezoida po Yntemi koji pojavu takvog motiva vezuje tek uz Ofanto subgeometrijsku I fazu. Prema tome bi se dalo naslutiti da je ovaj ulomak svrstan u pogrešnu fazu. ČODNIĆ, N., VUKOVIĆ, M., 2017, 77, Sl. 3. Usp. ukrase kod: YNTEMA, D., 1990, 239, Fig. 219 a.

²⁰⁴ Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXVIII, 14, 26, 29., TAV. XXIX, 27., TAV. XXX, 46., TAV. XXXI, 76; YNTEMA, D., 1990, 228, Fig. 209, 23.

Slika 18. Sjevernoapulska/daunijska kasnogeometrijska keramika iz Zadra: a) Sv. Marija (foto: F. Pavić, Prapovijesni postav, Arheološki muzej u Zadru), b - c) Sv. Krševan (prema: Batović, Š., 1964, 112, 2 - 3, 113, 1 - 2), d) Gradska straža (prema: Čondić, N., Vuković, M., 2017, 78, 3), e - f) Sjeverni trijem kapitolija (prema: Čondić, N., Vuković, M., 2017, 78, 1 - 2), g) Katedrala, kapela sv. Stošije (prema: Čodnić, N., Vuković, M., 2017, 77, 2), h) Sjeverni trijem kapitolija (prema: Čondić, N., Vuković, M., 2017, 77, 3), i) Zadar (foto: F. Pavić, Prapovijesni postav, Arheološki muzej u Zadru).

Idući primjeri pripadaju Ofanto subgeometrijskoj I fazi po D. Yntemi, tj. subgeometrijskoj daunijskoj I fazi po E. M. De Juliisu.²⁰⁵ Iz Zadra je dosad poznato devet ulomaka ove faze daunijske keramike. Od devet navedenih primjeraka jedan je ulomak oboda kratera ukrašenog girlandama, dok se ispod oboda nalaze okomita polja ukrašena paralelnim linijama (Sl. 19, a).²⁰⁶ Karakteristični ukrasi navedene faze poput motiva koncentričnih krugova i zupčanika²⁰⁷ vidljivi su na fragmentu trakaste ručke (Sl. 19, b)²⁰⁸. Uvođenje bikromnosti, premda još uvijek prilično konzervativno, vidljivo je pak na fragmentima trbuha daunijske posude oslikane tamnosmeđim trakama, paralelnim crvenim i tamnosmeđim linijama (Sl. 19, c).²⁰⁹ Specifičan je ulomak

²⁰⁵ Usp. bilj. 114, 115.

²⁰⁶ ČONDIĆ, N., VUKOVIĆ, M., 2017, 80, Sl. 3. Usp. ukrase kod: YNTEMA, D., 1990, 240, Fig. 220, 32.

²⁰⁷ Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXIV, 15, 16., TAV. XXXV, 34, 35, 36, 37, 38., YNTEMA, D., 1990, 240, Fig. 220, 23, 35.

²⁰⁸ ČONDIĆ, N., VUKOVIĆ, M., 2017, 80, Sl. 2.

²⁰⁹ ČONDIĆ, N., VUKOVIĆ, M., 2017, 80, Sl. 1.

daunijske posude koji je ukrašen lučnim motivima i trakama što se može usporediti s ukrasnim motivom koji je često korišten na površini noge daunijskog kratera (Sl. 19, d).²¹⁰

Posljednjih pet ulomaka su fragmenti daunijskih vrećastih vrčeva spušenog trbuha od kojih je jedan ulomak ovalnog oboda ukrašenog s dvije paralelne linije, dok je stijenka ukrašena okomitim i horizontalnim linijama tamnosmeđe i crvenkaste boje te motivom šahovnice (Sl. 19, e).²¹¹ Osim oboda, postoje još tri ulomka koja pripadaju tijelima ukrašenim tamnosmeđim i crvenim linijama te rombovima ispunjenim točkama (Sl. 19, f, g)²¹² ili linijama i jednom crvenom točkom (Sl. 19, h)²¹³. Svakako najzanimljiviji ulomak je ostatak dna i stijenke vrča, na čijem dnu je vidljiv dio tamnosmeđe kružnice, a unutar nje tamnosmeđa linija za koju se može pretpostaviti da je tvorila motiv križa, dok je stijenka ukrašena snopovima okomitih i vodoravnih paralelnih linija (Sl. 19, i).²¹⁴

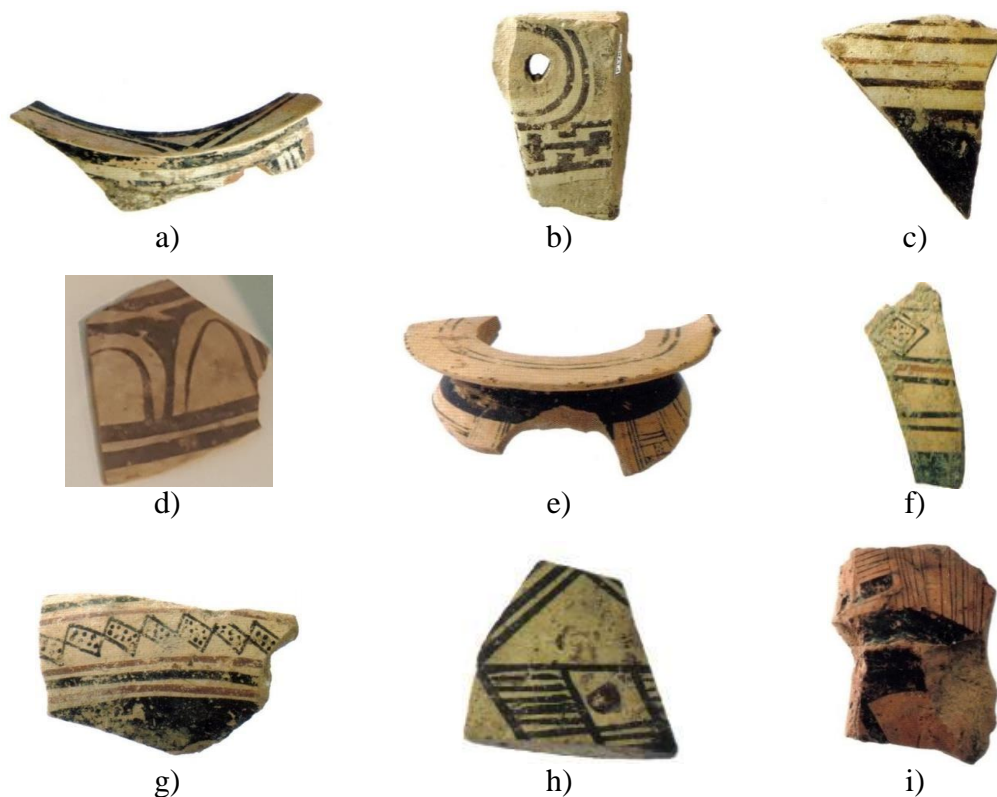
²¹⁰ Usp. ukrase kod: YNTEMA, D., 1990, 240, Fig. 220, 26., 245, Fig. 222.

²¹¹ ČONDIĆ, N., VUKOVIĆ, M., 2017, 79, Sl. 3. Usp. ukrase kod: YNTEMA, D., 1990, 240, Fig. 220, 20, 24.

²¹² ČONDIĆ, N., VUKOVIĆ, M., 2017, 80, Sl. 3., 81, Sl. 1. Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXV, 23; YNTEMA, D., 1990, 240, Fig. 220, 5, 34.

²¹³ ČONDIĆ, N., VUKOVIĆ, M., 2017, 79, Sl. 1. Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, XXXIV, 7; YNTEMA, D., 1990, 240, Fig. 220, 6; Iako Čondić i Vuković u svome djelu smještaju ulomak u Ofanto subgeometrijsku I fazu, potrebno je napomenuti da Yntema tumači kako se crvena boja za ornamente počela koristiti tek u Ofanto subgeometrijskoj IIA fazi zbog čega bi se dalo zaključiti da navedeni ulomak pripada Ofanto subgeometrijskoj IIA fazi. ČONDIĆ, N., VUKOVIĆ, M., 2017, 79, Sl. 1. Usp. ukrase kod: YNTEMA, D., 1990, 250.

²¹⁴ ČONDIĆ, N., VUKOVIĆ, M., 2017, 79, Sl. 2. Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XLVI, 193, 194, 196, 198., TAV. XLVII, 205, 206.

Slika 19. Ofanto subgeometrijska I keramika iz Zadra: a) Sjevni trijem kapitolija (prema: Čondić, N., Vuković, M., 2017, 80, 3), b - c) Katedrala, kapela sv. Stošije (prema: Čondić, N., Vuković, M., 2017, 80, 1 - 2), d) Zadar (foto: F. Pavić, Prapovijesni postav, Arheološki muzej u Zadru), e - g) Sjevni trijem kapitolija (prema: Čondić, N., Vuković, M., 2017, 79, 3., 80, 4., 81, 1), h - i) Dvorište Bogoslovnoga sjemeništa (prema: Čondić, N., Vuković, 2017, M., 79, 1 -2).

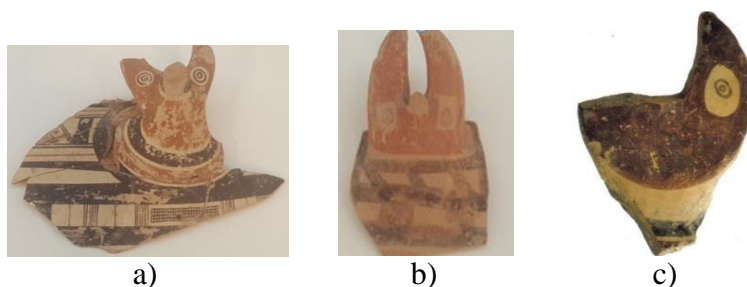
Tri ulomka životinjskih protoma s ostatkom stijenke kratera (Sl. 20, a, b, c) mogu se smjestiti u Ofanto subgeometrijsku IIA fazu po D. Yntemi, odnosno subgeometrijsku daunijsku II fazu po E. M. De Juliisu.²¹⁵ Navedene protome su obojane crvenom bojom, dok su oči prikazane pomoću motiva koncentričnih kružnica u tamnosmeđoj boji. Stijenka prve protome je ukrašena tamnosmeđim trakama te tamnosmeđim i crvenim linijama (Sl. 20, a).²¹⁶ Prostor između pojedinih horizontalnih traka, ukrašen je raznim geometrijskim motivima među kojima se izdvaja pravokutnik ispunjen mrežastim motivom te romb ispunjen motivom šahovskog polja, a polja su ispunjena tamnosmeđim i crvenim točkama.²¹⁷ Stijenka druge protome je ukrašena tamnosmeđim

²¹⁵ Usp. bilj. 130, 131.

²¹⁶ BATOVIĆ, Š., 1968 a, TAB. II, 2.

²¹⁷ LISIČAR, P., 1973, T. XVIII, 61; Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXVI, 9, 10, 14, 24, 26, TAV. XXXVII, 38; YNTEMA, D., 1990, 254, Fig. 233, 2, 3, 17, 18, 19, 20.

horizontalnim i nakošenim vertikalnim trakama (Sl. 20, b),²¹⁸ dok se kod treće protome mogu primijetiti dvije trake tamnosmeđe i crvene boje (Sl. 20, c)²¹⁹.

Slika 20. Ofanto subgeometrijske IIA protome iz Zadra: a) Sv. Marija (foto: F. Pavić, Prapovijesni postav, Arheološki muzej u Zadru), b) Kapitolij (foto: F. Pavić, Prapovijesni postav, Arheološki muzej u Zadru), c) Sjeverni trijem kapitolija (prema: Čondić, N., Vuković, M., 2017, 83, 1).

Osim protoma kratera, za navedenu fazu vrijedi spomenuti još devetnaest publiciranih ili izloženih primjeraka u prapovijesnoj zbirci u Arheološkom muzeju u Zadru.²²⁰ Među njima je ulomak askosa, što se može zaključiti po cilindričnom vratu te ovalno izvijenom obodu (Sl. 21, a).²²¹ Jedini vidljivi ukras na vratu askosa je motiv koji svojim izgledom podsjeća na šator.²²² Dva primjerka su ostatci oboda i tijela kratera ukrašeni crvenim i tamnosmeđim trakama (Sl. 21, b, c). Očuvana su dva fragmenta posude od kojih je obod ukrašen tamnocrvenom trakom čija je stijenka odnosno vrat ukrašen tamnosmeđom i crvenom trakom, dok je trbuh ukrašen motivom prozora koji je omeđen tamnosmeđom i crvenim trakama (Sl. 21, b).²²³ Drugi primjerak oboda je ukrašen paralelnim tamnosmeđim i crvenim trakama, dok je vrat ukrašen tamnosmeđom trakom (Sl. 21, c).²²⁴ Slični ornamentalni koncept vidljiv je i na osam ulomaka keramike, originalno dijelova trbuha kratera, od kojih je kod jednog očuvana i cilindrična ručka (Sl. 21, d - k)²²⁵ dok su još tri ulomka ukrašena motivom koncentričnih kružnica tamnosmeđe i crvene boje (Sl. 21, l -

²¹⁸ LISIČAR, P., 1973, T. XVIII, 61.

²¹⁹ ČONDIĆ, N., VUKOVIĆ, M., 2017 83, 1.

²²⁰ Usp. bilj. 144.

²²¹ BATOVIĆ, Š., 1968 a, TAB II, 1.

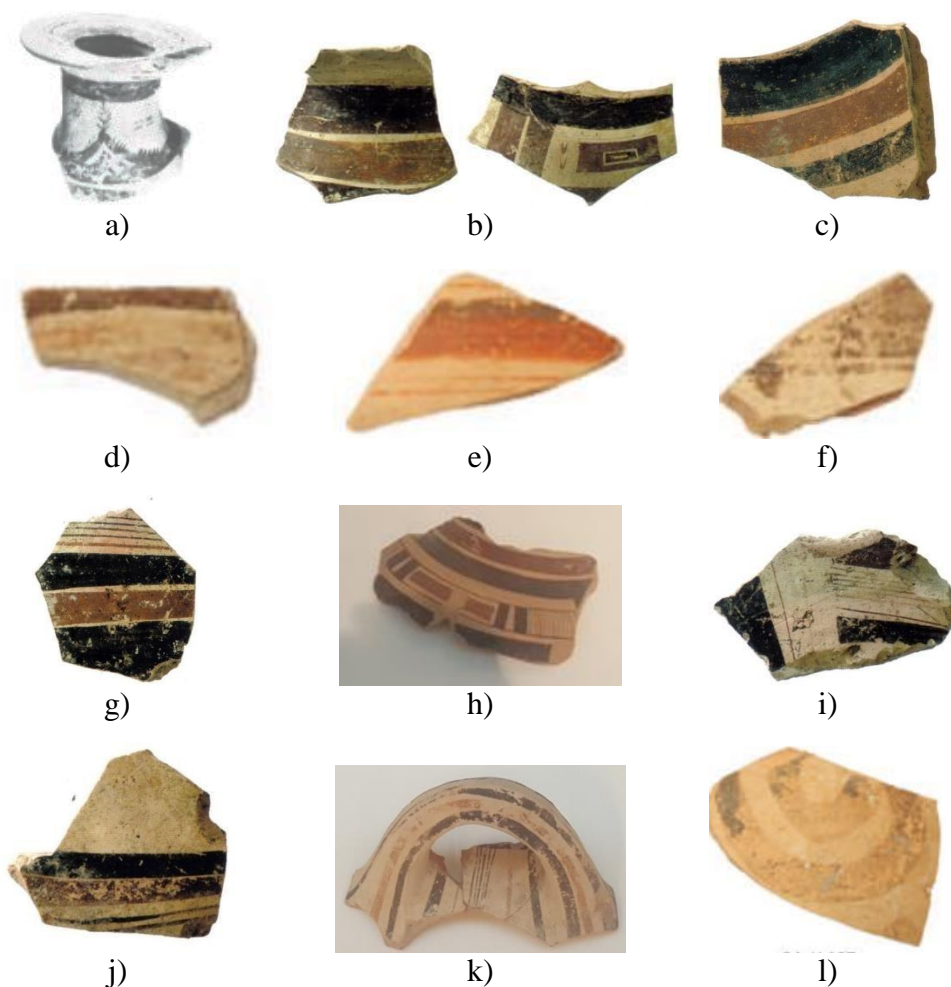
²²² Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XLI, 119 - 122., TAV. XLII, 123 - 129., TAV. XLIII, 141; YNTEMA, D., 1990, 254, Fig. 233, 34. Yntema spominje kako se motiv šatora nalazio isključivo na vratu i ispod ejediljke askosa te između ručki daunijskih kratera s ljevkastim obodom. YNTEMA, D., 1990, 255.

²²³ ČONDIĆ, N., VUKOVIĆ, M., 2017, 83, 3. Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXVI, 1, 5, 6., TAV. XXXVIII, 43, 44; YNTEMA, D., 1990, 254, Fig. 233, 6 - 9, 14, 23, 26.

²²⁴ ČONDIĆ, N., VUKOVIĆ, M., 2017, 83, 2.

²²⁵ BATOVIĆ, Š., 1968 b, Tab. II, 3; ČONDIĆ, N., VUKOVIĆ, M., 2017, 81, 2, 83, 1, 4; PEŠIĆ, M., 2017, 24, T. 3, 21, 22, 23.

n).²²⁶ Unutar jednog od navedenih motiva koncentričnih kružnica nalazi se romb s motivom šahovnice čija su polja ukrašena crvenim točkama (Sl. 21, n).²²⁷ Dva ulomka su fragmenti daunijskog vrča. Jedan fragment ima očuvan i obod te ručku. Obod je ukrašen crvenim paralelnim linijama, dok je ručka ukrašena motivom koncentričnih kvadrata tamnosmeđe i crvene boje (Sl. 21, o).²²⁸ Drugi ulomak je ostatak trakaste ručke koja je ukrašena tamnosmeđim i crvenim trakama te motivom šahovskog polja (Sl. 21, p)²²⁹.

²²⁶ ČONDIĆ, N., VUKOVIĆ, M., 2017, 82, Sl. 2; PEŠIĆ, M., 2017, 24, T. 3, 24 - 25.

²²⁷ Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXVI, 9, 10, TAV. XXXIX, 72, TAV. XL, 94, 96, 104, TAV. XLI, 105, 111, 113, 114, 117, 118; YNTEMA, D., 1990, 254, Fig. 233, 2, 3, 16 - 18, 20, 36.

²²⁸ ČONDIĆ, N., VUKOVIĆ, M., 2017, 82, 3. Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TA. XXXVI, 6; YNTEMA, D., 1990, 254, Fig. 233, 7.

²²⁹ ČONDIĆ, N., VUKOVIĆ, M., 2017, 81, 3. Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXIX, 62, 81; YNTEMA, D., 1990, 254, Fig. 233, 17, 18.

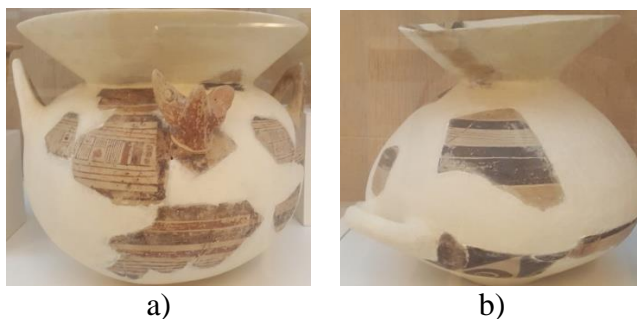
Slika 21. Ofanto subgeometrijska IIA keramika iz Zadra: a) Zadar (prema: Batović, Š., 1968 a, Tab. II, 1), b - c) Sjeverni trijem kapitolija (prema: Čondić, N., Vuković, M., 2017, 83, 2 - 3), d - f) Sv. Nikola (prema: Pešić, M., et al. 2017, 24, T. 3, 21 - 23), g) Katedrala, kapela sv. Stošije (prema: Čondić, N., Vuković, M., 2017, 82, 4), h) Zadar (foto: F. Pavić, Prapovijesni postav, Arheološki muzej u Zadru), i) Dvorište Bogoslovnoga sjemeništa (prema: Čondić, N., Vuković, M., 2017 81, 2), j) Katedrala, kapela sv. Stošije (prema: Čondić, N., Vuković, M., 2017, 82, 1), k) Zadar (foto: F. Pavić, Prapovijesni postav, Arheološki muzej u Zadru), l - m), Sv. Nikola (prema: Pešić, M., et al. 2017, 24, T. 3, 24 - 25), n) Sjeverni trijem kapitolija (prema: Čondić, N., Vuković, M., 2017, 82, 2) o) Sjeverni trijem kapitolija (prema: Čondić, N., Vuković, M., 2017, 82, 3), p) Katedrala, kapela sv. Stošije (prema: Čondić, N., Vuković, M., 2017, 81, 3).

Zahvaljujući sljedećim primjercima djelomično rekonstruiranih kratera može se vidjeti konkretniji oblik kratera s ljevkastim obodom globularnog te spuštenog tijela (Sl. 22, a, b). Krater globularnog tijela s vertikalnim ručkama i ljevkastim obodom²³⁰ ukrašen je tamnosmeđim i crvenim trakama i linijama, šahovskim poljem čija su polja ukrašena okomitim linijama i crvenim točkama te ima sačuvanu životinjsku protomu crvene i tamnosmeđe boje (Sl. 22, a)²³¹. Drugi krater je spuštenog tijela s obodom u obliku lijevka i s horizontalnim ručkama. Obod je ukrašen tamnosmeđim girlandama koje su popraćene tankim tamnosmeđim linijama, dok je tijelo ukrašeno debelim tamnosmeđim trakama te motivom koncentrične kružnice (Sl. 22, b).²³²

²³⁰ BATOVIĆ, Š., 1987 a, T. XXXVI, 2.

²³¹ Usp. ukrase kod: YTNEMA, D., 1990, 254, Fig. 233, 17, 18, 19.

²³² Usp. ukrase kod: E. M. DE JULIIS, 94, 96, 104, 105, 111, 113, 117, 118; YNTEMA, D., 1990, 254, Fig. 233, 16, 21, 36, 38.

Slika 22. Ofanto subgeometrijski IIA krateri s ljevkastim obodom iz Zadra: a) Zadar (foto: F. Pavić, Prapovijesni postav, Arheološki muzej u Zadru), b) Kapitolij kod sv. Ilije (foto: F. Pavić, Prapovijesni postav, Arheološki muzej u Zadru).

3.2.6. Zemunik

Gradina u Zemuniku Donjem nalazi se između Zadra i Nadina te je nastanjena od željeznog pa sve do današnjeg doba, iako postoji mogućnost da je taj prostor bio nastanjen i u srednjem neolitu.²³³ Zbog svoga položaja i relativne blizine Zadra, Gradina u Zemuniku imala je dosta veliku ulogu u trgovini na području Liburnije, gdje je bila poveznica između obalnih i unutarnjih dijelova sjeverne Dalmacije.²³⁴ Unutar repertoara raznovrsne importirane keramike pronađene na gradini, brojnošću se izdvaja daunijska mat slikana keramika od koje je objavljeno oko 40-ak fragmenata.

Kronološki najstarija keramika pripada daunijskoj srednjogeometrijskoj fazi, odnosno geometrijskoj protodaunijskoj fazi.²³⁵ Riječ je o koso izvijenom obodu daunijskog kratera (Sl. 23, a), te još jednom obodu (Sl. 23, b)²³⁶ za kojeg Čelhar i Borzić smatraju da je ukrašen motivom girlandi koji se može pripisati navedenoj ili sljedećoj, daunijskoj kasnogeometrijskoj fazi po Yntemi odnosno geometrijskoj protodaunijskoj fazi po De Juliisu²³⁷. Ispod oboda se još može razaznati tamnosmeđa horizontalna traka. Srednjegeometrijskoj fazi mogu se pripisati i tri manja ulomka (Sl. 23, c, d, e)²³⁸ ukrašena motivom tamnosmeđeg romba, klepsidre (Sl. 23, c, d) i

²³³ MARIJANOVIĆ, B., HORVAT, K., 2016, 50., 56.

²³⁴ ČELHAR, M., BORZIĆ, I., 2016, 69.

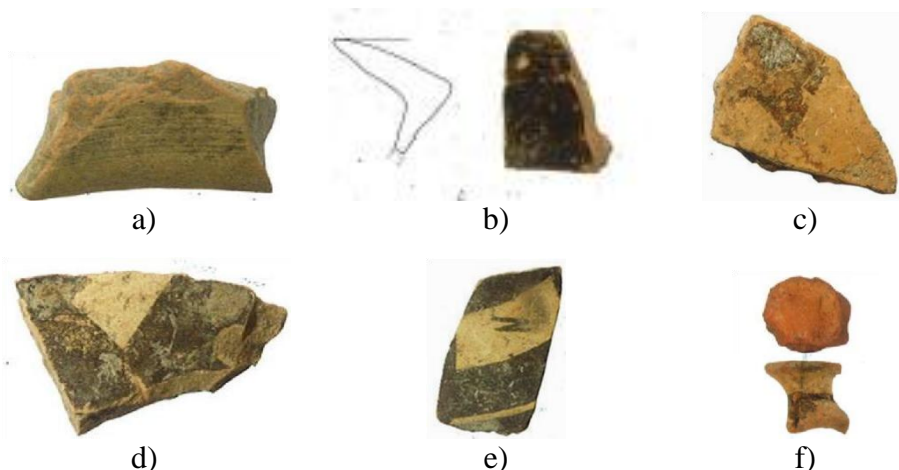
²³⁵ Usp. bilj. 120, 122.

²³⁶ ČELHAR, M., BORZIĆ, I., 2016, 74., 103, T. 10, 1, 2.

²³⁷ Usp. bilj. 121, 122 ; DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXIII, 101; YNTEMA, D., 1990, 222, Fig. 203, 22, 228, Fig. 209, 39.

²³⁸ ČELHAR, M., BORZIĆ, I., 2016, T. 12, 1, 2, 7.

motivom shematizirane ptice unutar klepsidre (Sl. 23, e)²³⁹. Vrijedi spomenuti ulomak ručke s diskoidnom pločicom²⁴⁰ pri vrhu (Sl. 23, f)²⁴¹. Jedini vidljiv ukras na ovome ulomku je tamnosmeđa traka smještena na spoju između pločice i ručke. Iz svega navedenog, ovaj ulomak može se smjestiti u daunijsku kasnogeometrijsku fazu po D. Yntemi, odnosno u geometrijsku protodaunijsku po E. M. De Juliisu.²⁴²

Slika 23. Sjevernoapulska/daunijska srednjogeometrijska i kasnogeometrijska keramika iz Zemunika Donjeg: a - f) Gradina (prema: Čelhar, M., Borzić, I., 2016, 103, T. 10, 1 - 3; 105, T. 12, 1 - 2, 7).

Za dobar dio ulomaka, zbog njihove fragmentiranosti, nije moguće sa sigurnošću izdvojiti fazu odnosno mogu se tek šire odrediti u Ofanto subgeometrijsku I ili IIA fazu po D. Yntemi, odnosno subgeometrijsku daunijsku I ili II fazu po E. M. De Juliisu.²⁴³ Šest ulomaka pripadaju vrčevima (Sl. 24, a - e),²⁴⁴ od kojih je jedan ukrašen crvenim i tamnosmeđim linijama te motivom rombova ispunjenih točkama (Sl. 24, a),²⁴⁵ tri ulomka su ostatci trakastih ručki, od kojih su dva ukrašena tamnosmeđim horizontalnim linijama (Sl. 24, b - d), dok se kod trećeg ulomka mogu primijetiti tanke linije za koje se na prvi pogled može reći da su urezane. Pošto urezivanje nije

²³⁹ Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXVIII, 21, 28 TAV. XXIX, 37, TAV. XXX, 62, TAV. XXXI, 76; YNTEMA, D., 1990, 222, Fig. 203, 9, 11, 13.

²⁴⁰ Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. I, 6, 7; YNTEMA, D., 1990, 227, Fig. 208, 8a, 8b.

²⁴¹ ČELHAR, M., BORZIĆ, I., 2016, T. 10, 3.

²⁴² Usp. bilj. 121, 122.

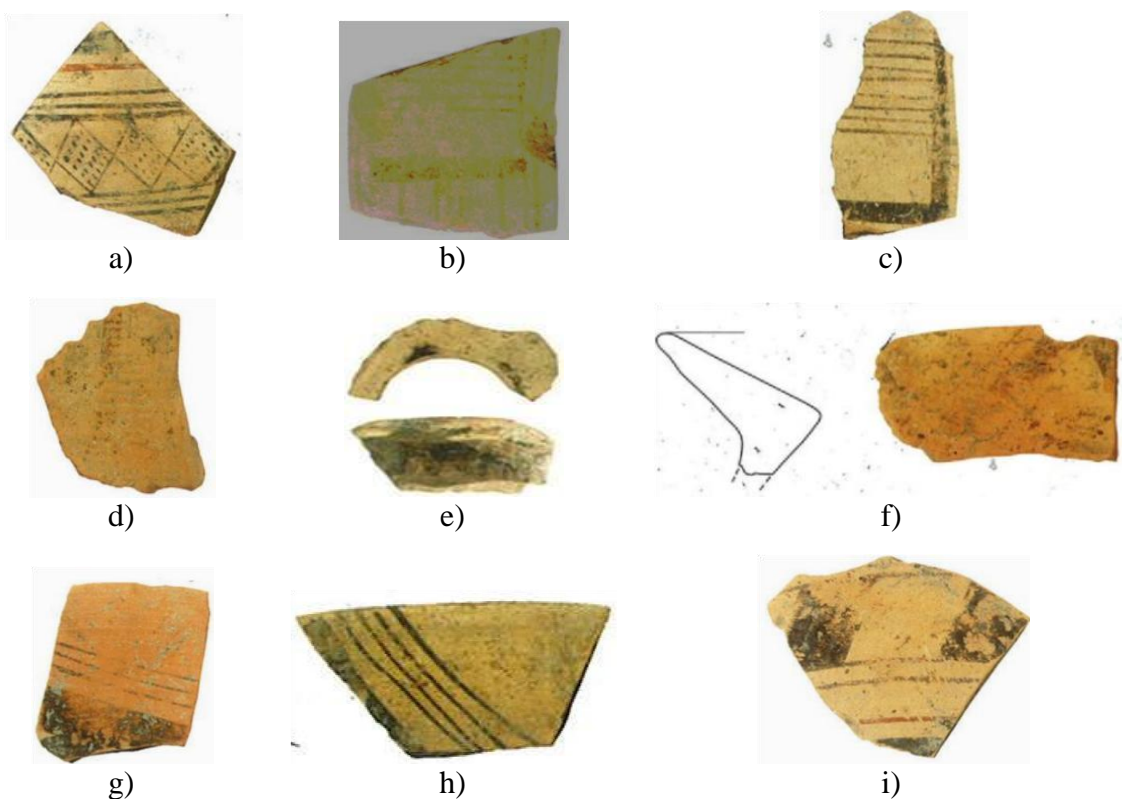
²⁴³ Usp. bilj. 114, 115, 130, 131.

²⁴⁴ ČELHAR, M., BORZIĆ, I., 2016, 76., 103, T. 10, 8., 104, T. 11, 3, 4, 5, 6.

²⁴⁵ Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXV, 23., TAV. XXXVII, 28., TAV. XXXVIII, 47, 49; YNTEMA, D., 1990, 240, Fig. 220, 5, 7, 34., 254, Fig. 233, 1, 4.

karakteristično za ovu vrstu keramike, autori pretpostavljaju da su to ostatci tragova od obrade vrča.²⁴⁶ Zadnji primjerak je ostatak oboda ukrašen girlandom (Sl. 24, e).²⁴⁷

Tri ulomka oboda kratera ukrašeni su motivom girlandi popraćenim tankim paralelnim linijama (Sl. 24, f - h).²⁴⁸ Pronađena su još ulomka trbuha posude ukrašena tamnosmeđim trakama te linijama tamnosmeđe i crvene boje (Sl. 24, i - j).²⁴⁹ Zanimljiv je ulomak dna vrča s mogućim motivom križa upisanog unutar koncentrične kružnice koji se može usporediti s dnom vrča pronađenom u Ninu (Sl. 24, k).²⁵⁰

²⁴⁶ ČELHAR, M., BORZIĆ, I., 2016, 76.

²⁴⁷ Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXV, 23., TAV. XXXVII, 28., TAV. XXXVIII, 49; YNTEMA, D., 1990, 240, Fig. 220, 5., 254, Fig. 233, 1, 4, 16.

²⁴⁸ ČELHAR, M., BORZIĆ, I., 2016, 103, T. 10, 4, 5, 6. Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XLVIII, 213, 215, 216, 218; YNTEMA, D., 1990, 240, Fig. 220, 32., 254, Fig. 233, 38.

²⁴⁹ ČELHAR, M., BORZIĆ, I., 2016, 105, T. 12, 12., 106, T. 13, 5.

²⁵⁰ ČELHAR, M., BORZIĆ, I., 2016, 76., 104, T. 11, 7. Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XLVI, 192, 193, 196, 198., TAV. XLVII, 205.

Slika 24. Ofanto subgeometrijska I i IIA keramika iz Zemunika Donjeg: a - k) Gradina (prema: Čelhar, M., Borzić, I., 2016, 103, T. 10, 4 - 6, 8; 104, T. 11, 3 - 6; 105, T. 12, 11 - 12; 106, T. 13, 5).

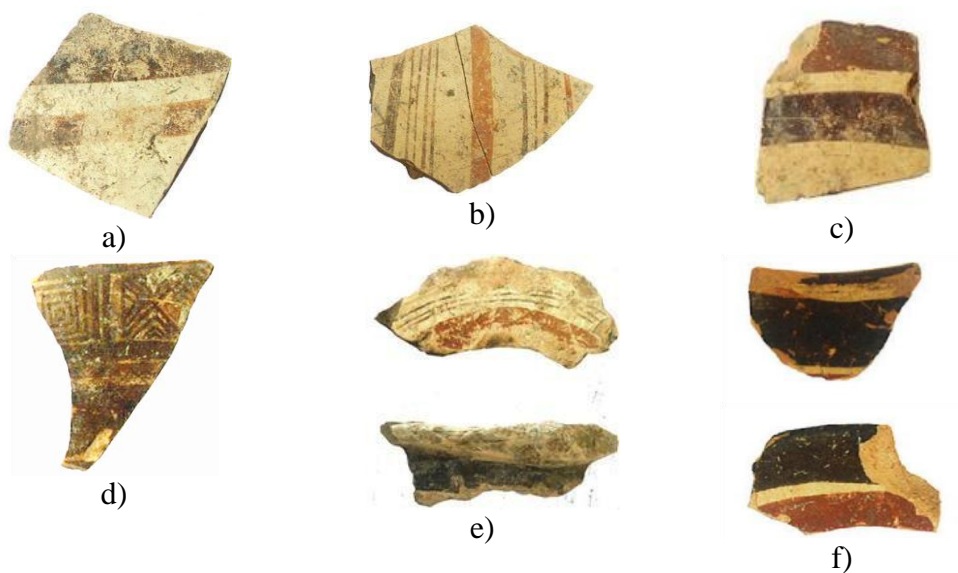
Sljedeći ulomci mogu se smjestiti u Ofanto subgeometrijsku IIA fazu po D. Yntemi, odnosno subgeometrijsku daunijsku fazu II po E. M. De Juliisu.²⁵¹ Četiri ulomka predstavljaju dijelove tijela posuda od kojih su dva ukrašena tamnosmeđim i crvenim trakama i linijama (Sl. 25, a, b, c)²⁵² dok treći ulomak sadrži motiv prozora, trokuta te motiv romba kojih je izveden u crvenoj boji, u poljima omeđenim trakama tamnosmeđe boje (Sl. 25, d)²⁵³. Navedenoj fazi pripisuju se i dva ulomka oboda vrčeva od kojih je jedan ukrašen crvenom trakom i trima tamnosmeđim linijama, a drugi crvenom i tamnosmeđom trakom (Sl. 25, e, f).²⁵⁴

²⁵¹ Usp. bilj. 130, 131.

²⁵² ČELHAR, M., BORZIĆ, I., 2016, 106, T. 12, 11., T. 13, 1, 6.

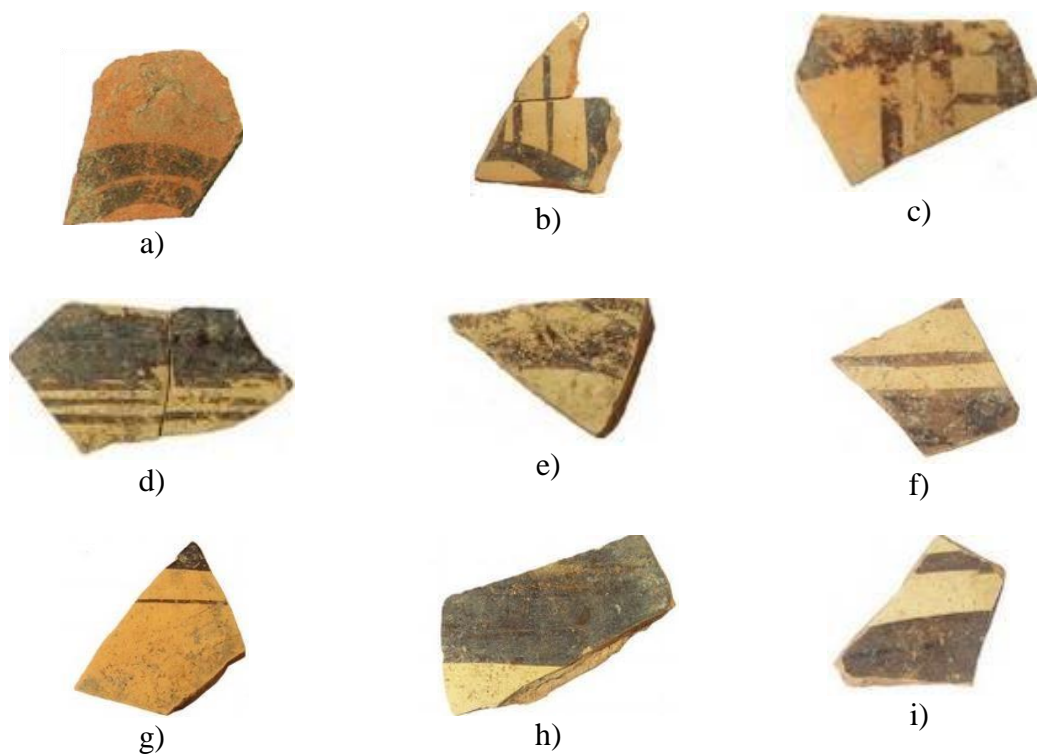
²⁵³ ČELHAR, M., BORZIĆ, I., 2016, 106, T. 13, 8. Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXVI, 1, 5, 6, 7, 8, 11, 12, 13, 16, 18, 19, 22, 23, 24., TAV. XXXVII, 34, 36, 38., TAV. XXXVIII, 59., TAV. XXXIX, 76, 77, 80, YNTEMA, D., 1990, 253, Fig. 233, 6 - 9, 14, 23, 26.

²⁵⁴ ČELHAR, M., BORZIĆ, I., 2016, 104, T. 11, 1, 2.

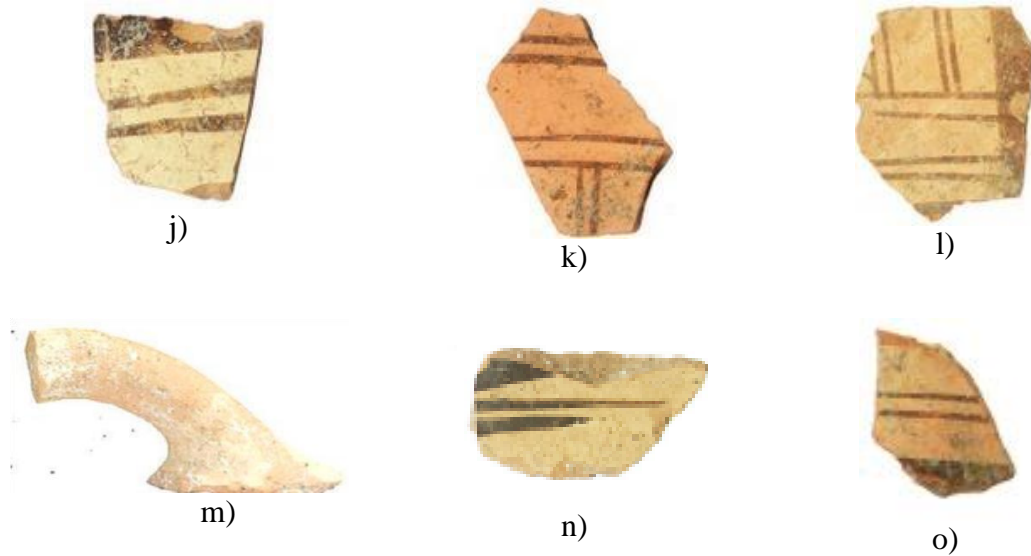

Slika 25. Ofanto subgeometrijska IIA kermika iz Zemunika Donjeg: a - f) Gradina (prema: Čelhar, M., Borzić, I., 2016, 104, T. 11, 1 - 2; 105, T. 12, 11; 106, T. 13, 1, 6, 8)

Znatan broj publiciranih nalaza čine fragmenti tijela daunijskih posuda koji zbog fragmentiranosti i nedorečenih motiva se ne mogu precizno svrstati u određenu fazu (Sl. 26, a - o).²⁵⁵

²⁵⁵ ČELHAR, M., BORZIĆ, I., 2016, 105, T. 12, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10., 106, T. 13, 2, 3, 4, 7, 9 - 11.

Slika 26. Nesvrstana daunijska keramika iz Zemunika Donjeg: a - m) Gradina (prema: Čelhar, M., Borzić, I., 2016, 103, T. 10, 7; 105, T. 12, 3 - 6, 8 - 10; 106, T. 13, 3, 4 7, 9 - 11)

3.2.7. Nadin

Nadin (ant. *Nedinum*) je smješten u Ravnim Kotarima u blizini Benkovca. Š. Batović navodi kako su u Nadinu nađeni primjerci daunijske keramike 6. i 5. st. pr. Kr., prema čemu se navedena keramika mogla svrstati u Ofanto subgeometrijsku I ili IIA fazu po D. Yntemi, odnosno subgeometrijsku daunijsku I ili II fazu po E. M. De Juliisu.²⁵⁶ Nažalost, pronađeni ulomci nisu publicirani.

3.2.8. Gradina Vrčevo

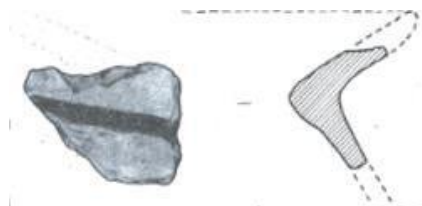
Gradina Vrčevo smještena je u blizini naselja Gorica te je bila naseljena za vrijeme brončanog i željeznog doba što potvrđuju pronađeni nalazi. Zbog izostanka nalaza iz rimskog perioda vjerojatno je da navedena gradina nije bila naseljena u tom periodu.²⁵⁷ Gledano iz aspekta ovog rada, od željeznodobnih nalaza važan je ulomak koso izvijenog oboda daunijskog kratera (Sl. 27).²⁵⁸ Ispod koso izvijenog oboda horizontalno se prostire tamnosmeđa traka. Š. Batović

²⁵⁶ Usp. bilj. 114, 115, 130, 131; BATOVIĆ, Š., 1989/1990, 117.

²⁵⁷ ČELHAR, M., 2012/2013, 225.

²⁵⁸ BATOVIĆ, Š., 1971, 62, Sl. 14, 4.

ulomak smješta između 7. i 5. st. pr. Kr., ali precizniju dataciju onemogućuje fragmentiranost ulomka.²⁵⁹ Temeljem spomenute datacije ovaj ulomak bi se mogao smjestiti ili u daunijsku kasno geometrijsku, ili Ofanto subgeometrijsku I i IIA fazu, odnosno geometrijsku protodaunijsku ili subgeometrijsku daunijsku I ili II fazu.²⁶⁰ M. Čelhar spominje da je pronađen još jedan ulomak daunijske keramike kojeg smješta u subgeometrijsku daunijsku II fazu po E. M. De Juliisu, odnosno Ofanto subgeometrijsku IIA fazu po D. Yntemi, tj. između 6. i 5. st. pr. Kr., ali slika nije objavljena.²⁶¹

Slika 27. Ofanto subgeometrijska I ili IIA keramika iz Vrčeva (prema: Batović, Š., 1971, 62, Sl. 14, 4.)

3.2.9. Čosina Gradina u Jagodnji Gornjoj

Čosina Gradina željeznodobna je gradina smještena između Nadina (*Nedinum*) i Benkovca (*Asseria*) te se smatra jednim od najvećih liburnskih gradinskih naselja.²⁶² Unutar Čosine gradine je nađena daunijska keramika s geometrijskim ukrasom koja se može datirati u 6. i 5. st. pr. Kr.²⁶³ Ističu se dva ulomaka daunijskih kratera od kojih je jedan ukrašen horizontalnom trakom i dvama paralelnim linijama ispod kojih se može razaznati motiv koncentrične kružnice²⁶⁴ (Sl. 28)²⁶⁵. Temeljem motiva koncentričnih krugova koji je dosta čest u obje faze, ovaj ulomak može se smjestiti u Ofanto subgeometrijsku I ili IIA fazu po D. Yntemi, tj. subgeometrijsku daunijsku I ili II fazu po E. M. De Juliisu.²⁶⁶

²⁵⁹ BATOVIĆ, Š., 1971, 43.

²⁶⁰ Usp. bilj. 114, 115, 121, 122, 130, 131.

²⁶¹ Usp. bilj. 130, 131; ČELHAR, M., 2012/2013, 229, bilj. 9.

²⁶² BATOVIĆ, Š., 1974, 161.

²⁶³ BATOVIĆ, Š., 1974, 165 - 166.

²⁶⁴ Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXV, 34, 35, 36, 37, 38., T. XL, 94, 96, 104, 105., TAV. XLI, 111, 113, 117, 118; YNTEMA, D., 1990, 240, Fig. 220, 35., 254, Fig. 233, 16, 21, 36.

²⁶⁵ BATOVIĆ, Š., 1974, 165., T. XIII, 1.

²⁶⁶ Usp. bilj. 114, 115, 130, 131.

Slika 28. Ofanto subgeometrijska I ili IIA keramika iz Čosine gradine kod Jagodnje Gornje (prema: Batović, Š., 1974, T. XIII, 1)

Drugi ulomak je protoma uobliku stilizirane životinjske glave²⁶⁷ koja pripada daunijskom krateru spuštenog tijela s obodom u obliku lijevka (Sl. 29)²⁶⁸ koja je bila karakteristična za Ofanto subgeometrijski IIA period²⁶⁹.

Slika 29. Ofanto subgeometrijska IIA protoma iz Čosine gradine kod Jagodnje Gornje (prema: Batović, Š., 1974, T. XIII, 2, T. IX, 1)

3.2.10. Pašman

Otok Pašman povezuje se s predrimskim toponimom *Lissa*, iako se smatra da se naziv odnosio i na otok Ugljan i na otok Pašman, jer su oni ranije sačinjavali jedan otok.²⁷⁰ Od sedam gradina otoka Pašmana, daunijska keramika je zasad utvrđena samo na otočiću Garmenjaka, koji se nalazi na središnjem dijelu istočne obale otoka Pašmana. Zahvaljujući svom strateškom položaju imao je nadzor nad trgovačkom rutom koja je prolazila kroz pašmanski kanal.²⁷¹ Među nalazima nađeni su razni ostaci koji upućuju na različite gospodarske djelatnosti, poput lova,

²⁶⁷ BATOVIĆ, Š., 1974, 165., T. IX, 1., T. XIII, 2.

²⁶⁸ Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. II, 22; YNTEMA, D., 1990, 238., 251, Fig. 231, 8., 252, Fig. 232, A, B1, B2.

²⁶⁹ Usp. bilj. 130, 131.

²⁷⁰ BATOVIĆ, Š., 1987 b, 29.

²⁷¹ BATOVIĆ, Š., 1990, 157.

lončarstva, ribarstva, zemljoradnje, izrade oruđa, prerade željeza, trgovine itd.²⁷² Nalazi vezani uz trgovinu ipak su najbitniji za ovaj rad, iz razloga što su nađeni ostatci keramike iz južne Italije, među kojima je i daunijska keramika sgeometrijskim ukrasom pronađena na gradini Garmenjaka.

Riječ je o koso izvijenom obodu daunijskog kratera s geometrijskim ukrasom datiranom u vrijeme 6. i 5. st. pr. Kr. (Sl. 30).²⁷³ Zbog loše kvalitete slike, nažalost se ne može utvrditi kojoj fazi točno pripada spomenuti obod te se može samo pretpostaviti da spada u Ofanto subgeometrijsku I ili IIA fazu, odnosno subgeometrijsku daunijsku I ili II fazu.²⁷⁴

Slika 30. Ofanto subgeometrijska I ili IIA keramika iz Garmenjaka (prema: Batović, Š., 1987 b, 49, Sl. 11, 2)

3.2.11. Gradina Kostelj

Na gradini Kostelj je pronađena su dva ulomaka nakošenih oboda i dijela stijenke daunijskog kratera (Sl. 31, a, b).²⁷⁵ Prvi obod je ukrašen motivom girlandi popraćenim paralelnim tankim linijama (Sl. 31, a)²⁷⁶, dok je ostatak tijela ukrašen s četiri okomite linije. Na drugom obodu (Sl. 31, b), radi loše kvalitete slike, ne mogu se raspoznati nikakvi ukrasi, dok je ispod njega vidljiva horizontalna traka ispod koje se okomito pruža tanka linija.²⁷⁷ Prema navedenim ukrasima i na temelju Batovićeve datacije, gdje ih on smješta okvirno u 6. i 5. st., ovi fragmeni mogu se smjestiti u subgeometrijsku Ofanto I ili IIA fazu po D. Yntemi, odnosno u geometrijsku daunijsku I ili II fazu po E. M. De Juliisu.²⁷⁸

²⁷² BATOVIĆ, Š., 1987 b, 40 - 41.

²⁷³ BATOVIĆ, Š., 1987 b, 49, Sl. 11, 2., 50.

²⁷⁴ Usp. bilj. 114, 115, 130, 131.

²⁷⁵ BATOVIĆ, Š., 1971, 61, Sl. 14, 1.

²⁷⁶ Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XLVIII, 213, 215, 216, 218; YNTEMA, D., 1990, 240, Fig, 220, 32., 254, Fig, 233, 38.

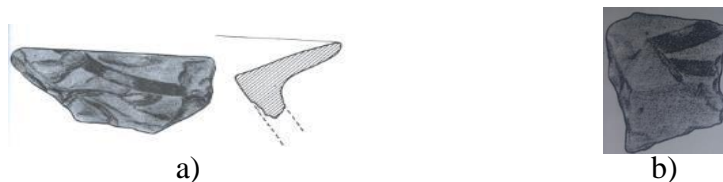
²⁷⁷ BATOVIĆ, Š., 1971, T. VIII, 5.

²⁷⁸ Usp. bilj. 114, 115, 130, 131.

Slika 31. Ofanto subgeometrijska I ili IIA keramika iz gradine u Kostelju kod Pakošтана: a - b) Gradina Kostelj (prema: Batović, Š., 1971, 61, Sl. 14, 1; T. VIII, 5)

3.2.12. Čelinka u Dragama

U Čelinki su pronađena dva ulomka nakošenih oboda daunijskih kratera na čijem vrhu se prostiru tragovi tamnosmeđih girlandi (Sl. 32, a, b).²⁷⁹ Ulomci se po Š. Batoviću datiraju između 6. i 5. st. pr. Kr.²⁸⁰ Temeljem girlanda i navedene datacije, mogu se smjestiti u Ofanto subgeometrijsku I ili IIA fazu po D. Yntemi, odnosno u subgeometrijsku daunijsku I ili II fazu po E. M. De Juliisu.²⁸¹

Slika 32. Ofanto subgeometrijska I ili IIA keramika iz Čelinke u Dragama: a - b) Gradina Čelinka (prema: Batović, Š., 1971, 61, Sl. 14, 2; 62, Sl. 14, 3).

3.2.13. Bribirska Glavica

Sjeverozapadno od rijeke Krke prostire se brežuljak zvan Bribirska Glavica na kojem se nalazilo liburnsko naselje. Postoji pretpostavka, prema J. i P. Korošec, da se život na gradini odvijao već tijekom kasnog brončanog doba što Š. Batović demantira, smatrajući da se zbog manjka materijala trenutno to ne može dokazati te zaključuje da se naselje počelo razvijati od 9. st. pr. Kr., odnosno od početka željeznog doba.²⁸² Temeljem toga kontinuirani život na Bribirskoj Glavici može se, na osnovi arheoloških nalaza, pratiti barem od početka željeznog doba pa do turskih osvajanja.²⁸³ Najbolji uvid u željezno doba daje nam keramika koja je bogato zastupljena, dok su drugi ostatci materijalne kulture oskudni.²⁸⁴ Unutar korpusa importirane keramike s Bribirske glavice najbrojnija je ona koja se produkcijski može vezati za prostor Apulije. U

²⁷⁹ BATOVIĆ, Š., 1971, 61, Sl. 14, 2., 62, Sl. 14, 3; 1990, 157. Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXXV, 40., TAV. XLVIII, 214.

²⁸⁰ BATOVIĆ, Š., 1990, 157.

²⁸¹ Usp. bilj. 114, 115, 130, 131.

²⁸² BATOVIĆ, Š., 1980, 67 - 68; KOROŠEC, J. i P., 1980, 138 - 139.

²⁸³ BATOVIĆ, Š., 1980, 55., 57. Usp. bilj 114, 115, 130, 131.

²⁸⁴ BATOVIĆ, Š., 1969 b, 54.

Varvariji je nađena daunijska keramika sgeometrijskim ukrasom koja se datira u 8. i 7. st. pr. Kr., dok je češća ona iz 6. i 5. st. pr. Kr., tj. Ofanto subgeometrijske I ili IIA faze po D. Yntemi, odnosno subgeometrijske I ili II faze po E. M. De Juliisu, iako ta nije uopće publicirana.²⁸⁵

Od daunijske keramike pronađenoj na Bribirskoj glavici objavljeno je pet primjeraka od koja tri pripadaju srednjegeometrijskoj fazi po D. Yntemi, odnosno geometrijskoj protodaunijskoj fazi po E. M. De Juliisu.²⁸⁶ Od navedena tri ulomka jedan je ostatak oboda kratera ukrašenim klepsidrama (Sl. 33, a), dok su druga dva ulomka ulomci tijela (Sl. 33, b, c)²⁸⁷, od kojih je jedan ukrašen motivom klepsidri ispunjenih shematiziranim pticama (Sl. 33, b), dok je drugi ulomak ispunjen tamnosmeđom i širokom trakom ispod koje se prostire češljasta cik-cak linija (Sl. 33, c)²⁸⁸. Posljednja dva ulomka mogu se smjestiti u daunijsku kasnogeometrijsku fazu po D. Yntemi, odnosno u geometrijsku protodaunijsku fazu po E. M. De Juliisu.²⁸⁹ Prvi ulomak je fragment ručke s relativno očuvanom diskoidnom pločom koju krase koncentrične kružnice (Sl. 33, d), dok drugi ulomak na sebi sadrži skup paralelno postavljenih horizontalnih cik-cak linija ispod kojih se nalaze tri široke tamnosmeđe trake (Sl. 33, e).²⁹⁰

---

²⁸⁵ BATOVIĆ, Š., 1980, 72 - 73.

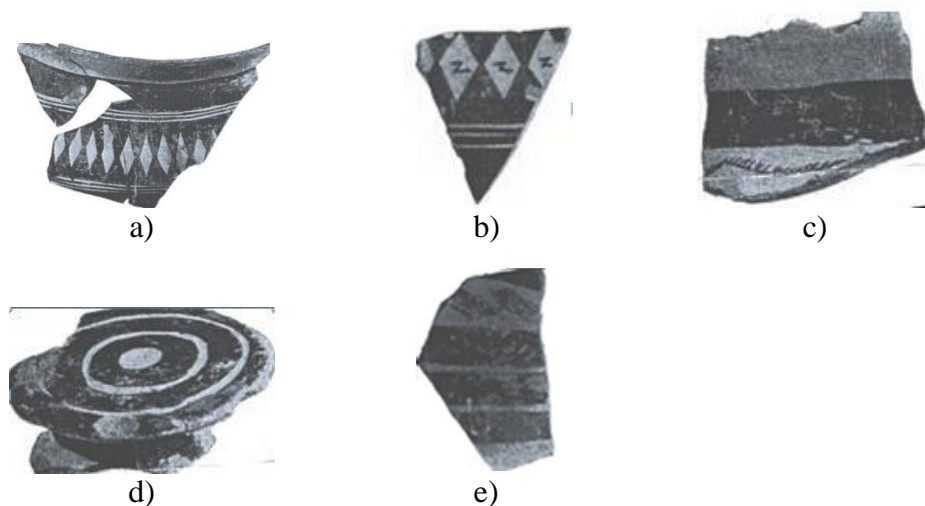
²⁸⁶ Usp. bilj. 120, 122.

²⁸⁷ BATOVIĆ, Š., 1980, T. XII, 1, 3, 5.

²⁸⁸ Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., 1977, TAV. XXVIII. 21, 28., TAV. XXIX. 37., TAV. XXX 63; YNTEMA, D., 1990, 222, Fig. 203, 9, 13

²⁸⁹ Usp. bilj. 121, 122.

²⁹⁰ BATOVIĆ, Š., 1980, T. XII, 2, 4. Usp. ukrase kod: DE JULIIS, E. M., TAV. XXIX, 35., XXXII, 92, 93; YNTEMA, D., 1990, 228, Fig. 209, 28.

Slika 33. Sjevernoapulska/daunijska srednjogeometrijska i kasnogeometrijska keramika iz Bribirske glavice: a - e) Bribirska glavica, (prema: Batović, Š., 1980, T. XII, 1 -5).

3.2.14. Murter

Prema Plinijevim bilješkama otok Murter prije se nazivao *Colentum*, dok Ptolomej u svojim spisima spominje grad Colentum koji se ubicira na današnju Gradinu koja se nalazi na poluotoku na sjevernoj strani otoka.²⁹¹ Gradina je bila nastanjena od kasnog brončanog doba pa sve do kasne antike.²⁹² Među brojnim dokazima trgovine na Gradini važno je istaknuti daunijsku keramiku s geometrijskim ukrasom datiranu u 6. i 5. st. pr. Kr. po Batoviću.²⁹³ Objavljen je tek jedan fragment kod kojeg se u gornjem dijelu vide dvije paralelne tanke linije, koje su s donjom trakom povezane okomitim paralelnim linijama te jednom debljom trakom (Sl. 34). Navedeni komad keramike temeljem predložene Batovićeve datacije može se smjestiti u Ofanto subgeometrijsku I ili IIA fazu po D. Yntemi, odnosno subgeometrijsku daunijsku I ili II fazu po D. Yntemi.²⁹⁴

²⁹¹ BATOVIĆ, Š., 1973 a, 31.

²⁹² BATOVIĆ, Š., 1973 a, 71., 110 - 112.

²⁹³ BATOVIĆ, Š., 1973 a, 109 - 110., T. XCVII, 3.

²⁹⁴ Usp. bilj. 114, 115, 130, 131.

Slika 34. Ofanto subgeometrijska I ili IIA keramika iz Gradine na Murteru (*prema: Batović, Š., 1973 a, T. XCVII, 3*)

4. Zaključak

Mat slikana keramika proizvodila se na području južne Italije u periodu od 12. st. do 4. st. pr. Kr. Tijekom tog perioda razvijaju se regionalni stilovi od kojih se u odnosu na širi nadregionalni prostor distribucije izdvaja daunijska mat slikana keramika s geometrijskim ukrasima. Distribucija navedene keramike obuhvaća veći dio jadranskog prostora duž obje jadranske obale, od Abruzzo i Picenuma preko Caput Adriae duž istočne jadranske obale sve do južnodalmatinskog prostora, saširenjem dublje u zaleđe prema nalazima s prostora dolenske i japodske kulturne grupe. Ova keramika predstavlja jednu od najranijih kategorija nalaza koja svjedoči o intenzivnim i kontinuiranim vezama unutar jadranskog bazena i neposrednog zaleđa. Svoj vrhunac doseže u periodu od sredine 7. do 5. st. pr. Kr., zatim se, zahvaljujući jačanju utjecaja Grka na Jadranu, kao i njihovom prodoru u sjeverni Jadran, njezina distribucija vraća u regionalne okvire.

Na prostoru istočne obale Jadrana najstariji nalazi ove keramike datirani su u 9. st. pr. Kr. Riječ je o keramici južnoitalske ranogeometrijske faze pronađenoj na srednjodalmatinskom prostoru. Iako je, prema dostupnim informacijama, na tom prostoru daunijska keramika kvantitativno izrazito slabije zastupljena u usporedbi sa susjednim liburnskim te histarskim prostorom, moguće je da je takva slika tek posljedica izostanka znatnijih arheoloških istraživanja na lokalitetima željeznog doba. U svakom slučaju, trenutno je daunijska mat slikana keramika najzastupljenija, kako je već rečeno, na liburnskom i histarskom prostoru, gdje se pojavljuje od srednjogeometrijske pa do Ofanto subgeometrijske IIA faze.

Nalazi s lokaliteta na području Liburnije su nađeni u naseobinskim kontekstima zbog čega je keramika uglavnom znatno fragmentirana i stoga teško preciznije tipološko-kronološki određiva. Prije podjele keramike u faze prema De Juliisu i Yntemi keramika se u publikacijama nazivala apulskom keramikom. Vrijedi još istaknuti kako je manji broj dobro očuvanih primjeraka pronađen u grobovima na lokalitetima kao što su Nin i Zaton iako Liburni nisu imali običaj polagati keramiku u grobove tijekom starijeg željeznog doba.

Prema objavljenoj građi vidljivo je da se na prostoru Liburna javljaju samo sljedeći oblici posuda: krateri koji su najzastupljeniji te vrčevi i askosi koji su najrjeđi (Sl 35 a - b). Na

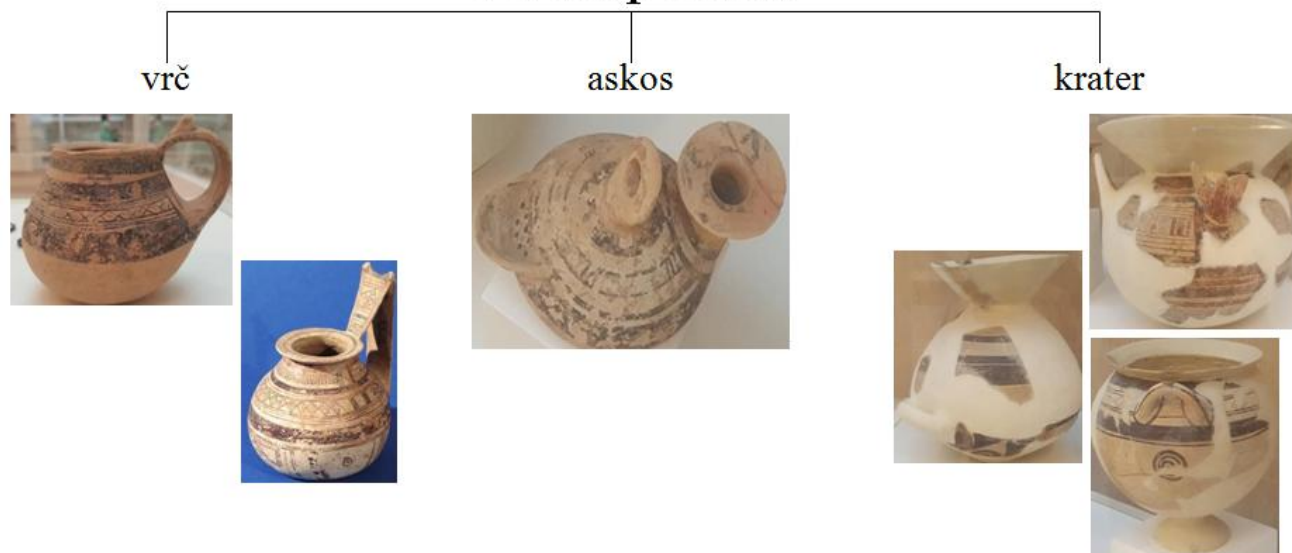
lokalitetima kao što su Nin, Zadar, Zemunik Donji, Bribirska glavica i Osor pronađen je široki repertoar keramike koja pripada srednjegeometrijskoj i kasnogeometrijskoj, Ofanto I i IIA fazi što ukazuje da su navedena područja bila među glavnim liburnskim središtima i trgovačkim postajama (Sl. 36). Ostali lokaliteti spomenuti u ovome radu iako imaju manji broj objavljenih nalaza, također su od velike važnosti za razumijevanje razvoja i tijeka trgovine ove keramike tijekom željeznog doba na području Jadrana.

Velika koncentracija nalaza na prostoru Liburnije vezana je uz maritimne strateške punktove, kao što je uostalom slučaj i na susjednom histarskom, kao i srednjedalmatinskom tlu. Takva situacija je dobar indikator intenzivnih preko - i duž jadranskih pomorskih kontakata, a ujedno upućuje naznačaj tih naselja unutar distribucijske mreže koja je povezivala obalu sa svojim neposrednim zaleđem. Prema trenutnom stanju istraženosti najveća količina daunijske keramike pronađena je u Ninu i Zadru. Treba se osvrnuti i na činjenicu kako se veliki broj lokaliteta u kojima je također nađena daunijska keramika nalazi u neposrednom okruženju navedenih središta. Prema tome bi se moglo zaključiti da su Zadar i Nin bili ne samo glavna kulturna i politička središta nego i glavni redistributivni centri uvozne robe prema naseljima u svom širem zaleđu, prvenstveno prema prostoru Ravnih Kotara. Na području Bukovice spomenuta keramika još nije pronađena, a takva situacija je možda posljedica slabe istraženosti navedenog prostora.

Budućim istraživanjima i detaljnijom obradom već pronađene građe otvara se mogućnost za bolju sistematizaciju daunijske keramike s prostora Liburnije i, posljedično, bolje razumijevanje kulturnih i gospodarskih veza između istočnog i zapadnog Jadrana tijekom željeznog doba.

Oblici posuda

Slika 35 a. Oblici posuda pronađenih na području Liburnije (F. Pavić)

	Krk	Osor	Sv. Petar	Vir	Nin	Zaton	Beretinova gradina u Radovinu	Zadar	Budim u Posedarju	Gradina u Zemuniku Donjem	Gradina u Nadinu	Vrčevo kod Gorice	Ćosina gradina u Jagodnji Gornjoj	Garmenjask u Barotulu	Kostelj kod Pakošтана	Čelinka u Dragama	Mala gradina u Stankovcima	Bribirska glavica	Gradina u Murteru
vrč	X				X	X		X		X									
askos					X			X											
krater	X	X		X	X			X		X		X	X	X	X	X		X	X(?)

Slika 35 b. Prikaz vrsta posuda prema nalazištima na području Liburnije (F. Pavić)

	Krk																	
faza a*	X			X		X	X		X								X	
faza b**	X			X		X	X		X	X							X	
faza c***	X	X		X	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X		X	X
faza d****	X		X	X			X		X	X	X	X	X	X		X	X	
	Osor																	
	Sv. Petar																	
	Vir (?)																	
	Nin																	
	Zaton																	
	Beretinova gradina u Radovinu																	
	Zadar																	
	Budim u Posedarju																	
	Gradina u Zemunik Donjem																	
	Gradina u Nadinu																	
	Vrčevo kod Gorice (?)																	
	Ćosina gradina u Jagodnji Gomjoj (?)																	
	Garminjak u Barotulu (?)																	
	Kostelj kod Pakošтана (?)																	
	Čelinka u Dragama (?)																	
	Mala gradina u Stankovcima																	
	Bribirska glavica																	
	Gradina u Murteru (?)																	

faza a*- sjevernoapulaska/daunijska srednjogeometrijska faza

faza b**- sjevernoapulaska/daunijska kasnjogeometrijska faza

faza c***- južnodaunijska subgeometrijska/ Ofanto subgeometrijska I

faza d****- južnodaunijska subgeometrijska/ Ofanto subgeometrijska IIa

(?)- na lokalitetu su pronađeni jedan ili dvoje ulomaka što se ne mogu točno svrstati

Slika 36. Prikaz vrsta faza prema nalazištima na području Liburnije (F. Pavić)

5. Sažetak

Tema ovog prvostupničkog rada je južnoitalska mat slikana keramika s geometrijskim ukrasom na području Liburnije. Mat slikana keramika proizvodila se na tlu južne Italije od kraja 12. st. pa sve do 4. st. pr. Kr. Tijekom vremena razvio se cijeli niz regionalnih stilova od kojih se prema širem, nadregionalnom prostoru distribucije izdvaja daunijska mat slikana keramika s geometrijskim ukrasima. Tijekom vremena njezina distribucija je obuhvatila veći dio jadranskog prostora i to duž obje jadranske obale pa i dubljeg zaleđa. Posebno je dobro zastupljena i na prostoru Liburnije s većim brojem poznatih nalazišta u čijim je, pretežno naseobinskim horizontima, nađena. Svi ti lokaliteti i keramički korpus koji s njih potječe, a koji je dostupan u znanstvenim publikacijama, su detaljno razrađeni u pokušaju stvaranja jasnije slike prisustva ove vrste importirane keramike na tlu Liburnije.

Ključne riječi: Mat slikana keramika, Daunija Liburni, željezno doba, Kvarner, sjeverna Dalmacija.

6. Summary

The matt - painted pottery of southern Italy on Liburnian soil

The subject of this bachelor thesis is the matt painted pottery of southern Italy with geometric ornamentation found in the Liburnian territory. The matt painted pottery was produced in southern Italy from the end of the 12th to 4th century BC. Over time, many regional styles were developed but looking from the aspect of a wide regional and transregional distribution the daunian matt painted pottery with geometric ornamentation stands out from the rest of the matt painted wares. Over time, the distribution of daunian pottery affected the majority of the Adriatic east and west coast including the hinterland. Vast amount of the aforementioned pottery was found in the Liburnian territory in a large number of sites, mostly in settlements. The ceramic corpus found in those sites is available in scientific publications, Zadar archeological museum and it is elaborated in detail in order to figure out the bigger picture of this kind of imported pottery found in the Liburnian territory.

Key words: Daunian matt - painted pottery, Daunia, Liburnians, iron age, Kvarner bay, north Dalmatia.

7. Literatura

- BARBARIĆ, V., 2006. - Nekropola u Vičjoj luci i gradina Rat na otoku Braču – nova razmatranja, *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*, 99, Split, 43 – 63.
- BARBARIĆ, V., 2010. - Gradina Rat kod Ložišća, otok Brač, 2007 –2008., Izdanja *Hrvatskog arheološkog društva* 26, Split - Zagreb, 155 - 173.
- BATOVIĆ, Š., 1964. - Zadar u prethistoriji, *Zadar - Zbornik, Zagreb*, 105 - 116.
- BATOVIĆ, Š., 1965. - Die Eisenzeit auf dem Gebiet des illyrischen Stammes der Liburnen, *Archaeologia Iugoslavica VI, Beograd*, 55 - 70.
- BATOVIĆ, Š., 1966. - Pregled željeznog doba na Istočnoj Jadranskoj obali, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, LXVIII*, Split, 47 - 74.
- BATOVIĆ, Š., 1968 a. - Novija istraživanja prapovijesnog Zadra, *Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, 15, Zadar, 171 - 182.
- BATOVIĆ, Š., 1968 b. - Istraživanje ilirskog naselja u Radovinu, *Diadora 4*, Zadar, 53 - 74.
- BATOVIĆ, Š., 1969 a. - Nin u prapovijesno doba, *Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti institut u Zadru, sv. 16 - 17*, Zadar, 9 - 48.
- BATOVIĆ, Š., 1969 b. - Varvaria (Bribirska glavica), Bribir, *Arheološki pregled 11*, Beograd, 51 - 56.
- BATOVIĆ, Š., 1970. - Istraživanje liburnskog naselja u Ninu 1969. godine, *Diadora 5*, Zadar, 33 - 48.
- BATOVIĆ, Š., 1971. - Problemi prapovijesti na području Vrane i Biograda, *Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru, XVIII*, Zadar, 9 - 74.
- BATOVIĆ, Š., 1972. - Apulska keramika na istočnoj Jadranskoj obali, *Katalog izložbe*, Zadar.
- BATOVIĆ, Š., 1973 a. - Prapovijesni ostatci na Zadarskom otočju, *Diadora 6*, Zadar, 5 - 165.
- BATOVIĆ, Š., 1973 b. - Nin e l'Italia meridionale nell'eta del ferro, *Archivio storico Pugliese, Anno XXVI, Fasc. III - IV*, 389 - 421.
- BATOVIĆ, Š., 1974. - Ostava iz Jagodnje gornje u okviru zadnje faze liburnske kulture, *Diadora 7*, Zadar, 159 - 245.
- BATOVIĆ, Š., 1976. - Le relazioni culturali tra le sponde adriatiche nell'eta dell ferro, Jadranska obala u protohistoriji, *Kulturni i etnički problemi, Simpozij održan u Dubrovniku od 19. do 23. X. 1972*, ur. B. Čečuk, N. Majnarić - Pandžić, V. Mirosavljević, M. Suić, M. Zagreb, 11 - 94.
- BATOVIĆ, Š., 1980. - Istraživanje prapovijesti u Bribiru, *Diadora 9*, Zadar, 55 - 94.

- BATOVIĆ, Š., et al. - BATOVIĆ, Š., SUIĆ, M., BELOŠEVIĆ, J., 1986. - *NIN - Povijesni i umjetnički spomenici*, Arheološki muzej u Zadru, Zadar.
- BATOVIĆ, Š., - 1987a. - Liburnska grupa, u: *Praistorija Jugoslavenskih Zemalja V - Željezno doba*, Sarajevo: Svjetlost: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, ur. A., Benac, S. Gabrovec, Sarajevo, 339 - 391.
- BATOVIĆ, Š., 1987 b. - Otok Pašman u prapovijesti, u; *Pašmanski zbornik: zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Zadru 2. - 4. prosinca 1981*, Zadar: Filozofski fakultet, ur. V. Čosić, Zadar, 25 -73.
- BATOVIĆ, Š., 1989/1990. – Benkovački kraj u prapovijesti, *Radovi, Razdio povijesnih znanosti (16)*, Zadar, 5 – 143.
- BATOVIĆ, Š., 1990. - Novija istraživanja prapovijesti u biogradskom kraju, *Biogradski zbornik 1*, ur. Š. Batović, Zadar, 85 -195.
- BATOVIĆ, Š., 2003. - Stanje istraživanja prapovijesti na Kvarnerskim otocima, *Pregledni članak, Diadora 21*, Zadar, 253 - 348.
- BLEČIĆ KAVUR, M., 2014 a. - *Na razmeđu svjetova za prijelaza milenija: Kasno brončano doba na Kvarneru / At the cross roads of worlds at the turn of the millennium: The late Bronze Age in the Kvarner region*, Katalozi i monografije Arheološkog muzeja u Zagrebu Svezak XI, Zagreb.
- BLEČIĆ KAVUR, M., 2014 b. - *Uhvati pravu ravnotežu! Osor u ravnoteži europskih kultura i civilizacija posljednjih stoljeća stare ere*, Koper: Založba Univerze na Primorskem.
- BLEČIĆ KAVUR, M., PODRUG E., 2014. - Nekropola gradine Velika Mrdakovica - grobovi starijeg željeznog doba, *Vjesnik za arheologiju i historiju Dalmatinsku, 107*, Split, 31 - 112.
- BOLONIĆ, M., ŽIC - ROKOV, I., 1977. - *Otok Krk kroz vjekove*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
- BUOVAC, M., 2017. - Prilog boljem poznavanju simbolike zoomorfnih recipijenata iz antičke luke u Zatonu kraj Nina, *Diadora 31*, Zadar, 59 - 69.
- CESTNIK, V., 2009. - *Željeznodobna nekropola Kaštel kod Buja: analiza pokopa željeznodobne Istre*, Monografije i katalozi 18, Arheološki muzeja Istre, Pula.
- ČELHAR, M., VUJEVIĆ, D., 2013. - Prapovijest, u: *Arheološka istraživanja okoliša crkve s. Križa u Ninu*. Katalog izložbe povodom 50. obljetnice Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru, ur. A. Uglešić, Zadar, 13 - 26.
- ČELHAR, M., 2012/2013. - Gradina Vrčevo - Gorica, *Diadora 26/27*, Zadar, 225 - 241.

- ČELHAR, M., BORZIĆ, I., 2016. - Gradina u Zemunik Donjem - nalazi željeznog i rimskog doba, u: *Zemunik u prostoru i vremenu*, Sveučilište u Zadru, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Zadru i Župa Marije Kraljice Mira - Kraljice Hrvata, ur. J. Faričić, Z. Dundović, Zemunik, Zadar, 69. - 117.
- ČONDIĆ, N., VUKOVIĆ, M., 2017. - *U temeljima grada, Iz arheoloških slojeva liburnskog Zadra / In the city's foundations, The Archaeological Layers of the Liburnian Zadar*, Katalozi i monografije 27, Arheološki muzej Zadar, Zadar.
- ĆUS RUKONIĆ, J., 2003. - Izvori pitke vode u okolici Osora, *Histria Antiqua 10*, Pula, 91 - 96.
- DE JULIIS, E. M., 1977. - *La ceramica geometrica della Daunia*, Firenze, Studi e materiali di etruscologia e antichità Italiche XVI, Firenze.
- FABER, A., 1980. - Osor - Apsorus iz aspekta antičkog pomorstva, *Diadora 9*, Zadar, 289 - 316.
- FIALA, F., 1894. - O nekim nasutim gradinama u sjeverozapadnoj Bosni, *Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini VI*, Sarajevo, 683 - 690.
- GABROVEC, S., 1987. - Dolenjska grupa, u: *Praistorija Jugoslavenskih Zemalja V - Željezno doba*, Svjetlost: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, ur. A. Benac, ur. S. Gabrovec, Sarajevo, 29 - 119.
- GABROVEC, S., MIHOVILIĆ, K., 1987. - Istarska grupa, u: *Praistorija Jugoslavenskih Zemalja V - Željezno doba*, Svjetlost: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, ur. A. Benac, S. Gabrovec, Sarajevo, 293 - 338.
- GLOGOVIĆ D., 1989. - *Prilozi poznavanju željeznog doba na sjevernom Jadranu, Hrvatsko primorje i Kvarnerski otoci*, Monografije Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zavod za arheologiju, Zagreb.
- GUNJAČA, Z., 1976. - O kontinuitetu naseljavanja na području Šibenika i najuže okolice, u: *Šibenik - spomen zbornik o 900. obljetnici*, ur. S. Grubišić, Šibenik, 27 - 58.
- KOLEGA, M., 2012/2013. - Nalazište Ploče - prilog poznavanju liburnske Enone, *Batovićevo zbornik, Diadora*, 26/27, Zadar, 277 - 331.
- KOROŠEC, J. - P., 1980. - Istraživanje na Bribirskoj glavici na Bribiru, *Diadora 9*, Zadar, 95 - 140.
- LISIČAR, P., 1973. - Cenni sulla ceramica antica. Vontributo allo studio della protostoria dell'Adriatico orientale, *Arhaeologica Iugoslavica XIV*, Beograd, 3 - 29.

- MAKARUN, M., 2014. - *Izveštaj sondažnih arheoloških istraživanja u svrhu legalizacije objekta na lokaciji k. č. 1015/1/15 u naselju Osor na Otoku Cresu.*
- MARIJANOVIĆ, B., HORVAT, K., 2016. - Početci naseljavanja na području Zemunika, u: *Zemunik u prostoru i vremenu*, Sveučilište u Zadru, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Zadru i Župa Marije Kraljice Mira - Kraljice Hrvata, ur. J. Faričić, Z. Dundović, Zemunik, Zadar, 49. - 67.
- MARTINELLI, M. C., MASTELLONI, M. A., 2015. - *Archaeological Museum, Regional Archaeological museum "Luigi Bernabo Brea"*, Lipari.
- MATOŠEVIĆ, D., MIHOVILIĆ, K., 2004. - *Prapovijesni nalazi na Trgu G. Matteottija u Rovinju*, Zavičajni muzej grada Rovinja, Rovinj.
- MIHOVILIĆ, K., 2001. - *NEZAKCIJ, Prapovijesni nalazi 1900 - 1950*, Monografije i katalozi 11, Arheološki muzej Istre, Pula.
- MIHOVILIĆ, K., 2014. - *Histri u Istri, željezno doba Istre*, Monografije i katalozi 23, Arheološki muzej Istre, Pula.
- PETRIĆ, N., 1980. - Prilozi poznavanju apulske geometrijske keramike na istočnom Jadranu, *Diadora*, 9, 197 - 203.
- PETRIĆ, N., 1993. - Finds of Apulian geometric Pottery in central Dalmatia, *Taras*, XIII, 1 -2, 217 - 221.
- PETRIĆ, N., 1999. - Nalazi apulske geometrijske keramike u srednjoj Dalmaciji, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 90 - 91 (1997/1998), Split, 43 - 55.
- POLI, N., 2008. - Rapporti circumadriatici in età preromana: la diffusione della ceramica di produzione daunia in alto Adriatico, *Terre di Mare, L'archeologia dei paesaggi costieri e le variazioni climatiche*, Atti del Convegno Internazionale di Studi, Trieste 8 - 10 novembre 2007, ur. R. Auriemma, S., Karinja, Trieste - Piran, 431 - 434.
- PRELOŽNIK, A., 2006. - Contatti transadriatici nella prima eta del ferro, *Piceni ed Europa*, Catalogo della mostra, *Annales Mediterranea*, ur. M. Guštin., Koper, 21 - 26.
- PEŠIĆ, M., 2017. - Keramički nalazi željeznog doba iz kompleksa sv. Nikole, u: *Sveti Nikola u Zadru - Saint Nicholas in Zadar, Arheološko iskopavanje u samostanskom sklopu sv. Nikola u Zadru 2014 - 2016*, Međunarodni centar za podvodnu arheologiju u Zadru, ur. L. Bekić, Zadar, 15 - 25.
- SUIĆ, M., 1981. - *Zadar u starom vijeku*, Prošlost Zadra I, Filozofski fakultet, Zadar.

TURK, P., MURGELJ, I., 2008. (2010.) - Ponovno najdeni apulski kraterji iz Stične, u: *Stična II/2, gomile starejše železne dobe, Razprave, Katalogi in monografije*, 38, ur. S. Gabrovec, Ljubljana, 159 - 172.

YNTEMA, D., 1990. - *The Matt - painted Pottery of Southern Italy*, A general survey of the Matt-painted Pottery Styles of Southern Italy during the final Bronze Age and the Iron Age, Lecce.